

การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กิดหลวง
หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

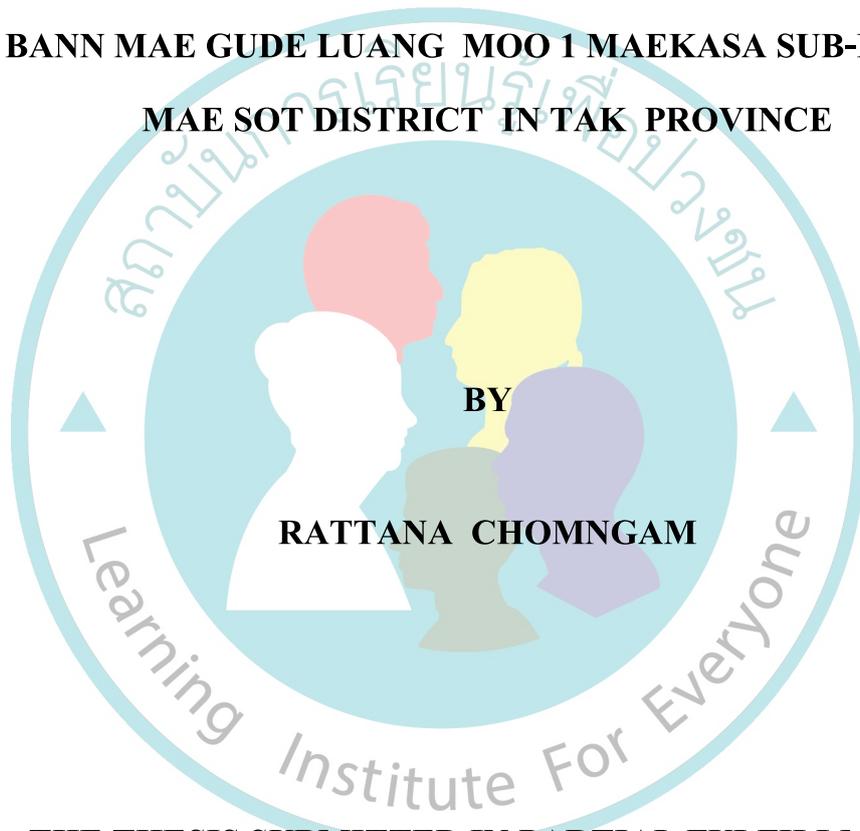
การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง
หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2562

**CONSERVATION AND REATORATION OF CULTURAL FOREST
AT BANN MAE GUDE LUANG MOO 1 MAEKASA SUB-DISTRICT
MAE SOT DISTRICT IN TAK PROVINCE**

BY

RATTANA CHOMNGAM

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2019

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กื๊ดหลวง
ผู้วิจัย	หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
สาขาวิชา	รัตนา โฉมงาม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
	ดร. เสนอชัย เถาว์ชาติ

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีปริญญา ชูปกระจ่าง)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)
(ดร.เสนอชัย เถาว์ชาติ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญธิรัมย์)

ลงชื่อ..... เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง
ชื่อผู้เขียน	หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
ชื่อปริญญา	รัตนา โฉมงาม
สาขาวิชา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	2562 ดร. เสนอชัย เกื้อชาติ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง 2) เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กืดหลวงและ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กืดหลวง ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ และคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม จำนวน 5 ราย ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์ บ้านแม่กืดหลวง ประธานป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง ประธานอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด (ทสม.) ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา และเจ้าหน้าที่สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ 4 (ตาก) กรมป่าไม้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า 1) ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวงเกิดขึ้นได้จาก แนวคิดของพระครูบาทัญไชย กาญจน หรือพระครูศิริรัตนารักษ์ เป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการอนุรักษ์ป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนมีศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน คือ พิธีสืบชะตาป่า ซึ่งชุมชนบ้านแม่กืดหลวงได้ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการเสริมสร้างกลไกขับเคลื่อนแนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า เช่น การกำหนดกฎระเบียบและเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า การปลูกป่าทดแทนและการสร้างฝายชะลอน้ำ เป็นต้น

2) วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กาดหลวง ได้แก่ การป้องกัน การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมกันติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

3) แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กาดหลวง ได้แก่ การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรม การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายกับองค์กรชุมชนนอกพื้นที่

คำสำคัญ : การอนุรักษ์, การฟื้นฟู, ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง

Abstract

Thesis Title	Conservation and Restoration of Cultural Forest at Bann Mae Guide Luang Moo 1 Maekasa Sub-district Mae Saute District in Tak Province
Researcher	Rattana Chomngam
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2019
Principal Thesis Advisor	Dr. Sanerchai Thaochalee

The purposes of research 1) to study history and current condition of the cultural forest of Ban MaeGudeLuang. 2) to study the methods conservation and restoration of cultural forests through the participatory process of the Ban MaeGudeLuang. 3) to study the way to conservation and restoration of cultural forests effectively and sustainably of Ban MaeGudeLuang, Maekasa Sub-district, Mae Sot District in Tak Province. The sample of this research consists of 5 people; Abbot, The President of cultural forests, The President of the Natural Resources and Environment Protection Volunteers in Province, The director of Mae ka Sa Sub-district Health Promoting Hospital and The Forest Resources Officer 4. Data collection consists of Interviews and participat observations.

The results of research were 1) the cultural forest of Ban MaeGudeLuang occurred from the concept of Kruba Kunchai Kanno or Sirirattanaporn Provost who was the initiator of forest conservation by using the wisdom to apply the religious ritual for forest conservation to be consistent with the lifestyle, belives, tradintion and culture. It's performing a long life ceremony of forest. Methods for enhancing mechanisms to promote forest conservation and restoration, such as establishing rules and areas for the utilization of cultural forests Organizing various activities such as fireproofing Forest protection patrol Reforestation and dam construction.

2) The methods of conservation and restoration of cultural forests through the participation process of MaeGudeLuang community for example; prevention, maintenance, restoration and utilization by allowing people to participate in thinking, operations, control, monitoring and evaluation in the benefits.

3) The ways of conservation and restoration of cultural forests effectively and sustainable of the MaeGudeLuang community. Include, Specifying the boundary of cultural forest areas, Defining scope for take advantage of cultural forests, The establishment of the Cultural Forest Committee and Creating a network with community organizations outside the areas.

Keywords : Conservation, Restoration, And Community Forest

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ที่ได้มอบโอกาสให้เข้ามาศึกษาในสถาบันแห่งนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์จากหลักสูตรการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการที่มอบองค์ความรู้และได้ประสิทธิประสาทวิชาของการศึกษาตลอดหลักสูตรด้วยดีตลอดมาและขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.เสนอชัย เก่าว์ชาติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้อุทิศเวลาอันมีค่าและคอยให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและตรวจสอบแก้ไขความผิดพลาด ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี

ขอขอบพระคุณนายพนม นามผาน ประธานป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องที่ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ การดำเนินงาน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงคุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยฉบับนี้และทำให้งานวิจัยสำเร็จผ่านไปด้วยดี ขอขอบพระคุณนายสุชาติ รัตนเจียมรังษี เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน หัวหน้าสายตรวจปราบปรามสายที่ 1 สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 14 (ตาก) และขอขอบพระคุณนางแก้ว เป็งอิน (มารดา) นายสมนึก โคมงาม (สามี) นายฉัตรชัย โคมงาม (บุตรชาย) ที่คอยส่งเสริม สนับสนุนให้กำลังใจและอยู่เคียงข้างตลอดมา

อนึ่ง ผู้วิจัยหวังว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับ ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงานส่วนราชการและหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลและพิมพ์รายงานด้วยตนเอง หากมีข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นนั้น ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้ทุกประการ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

รัตนา โคมงาม

สารบัญ

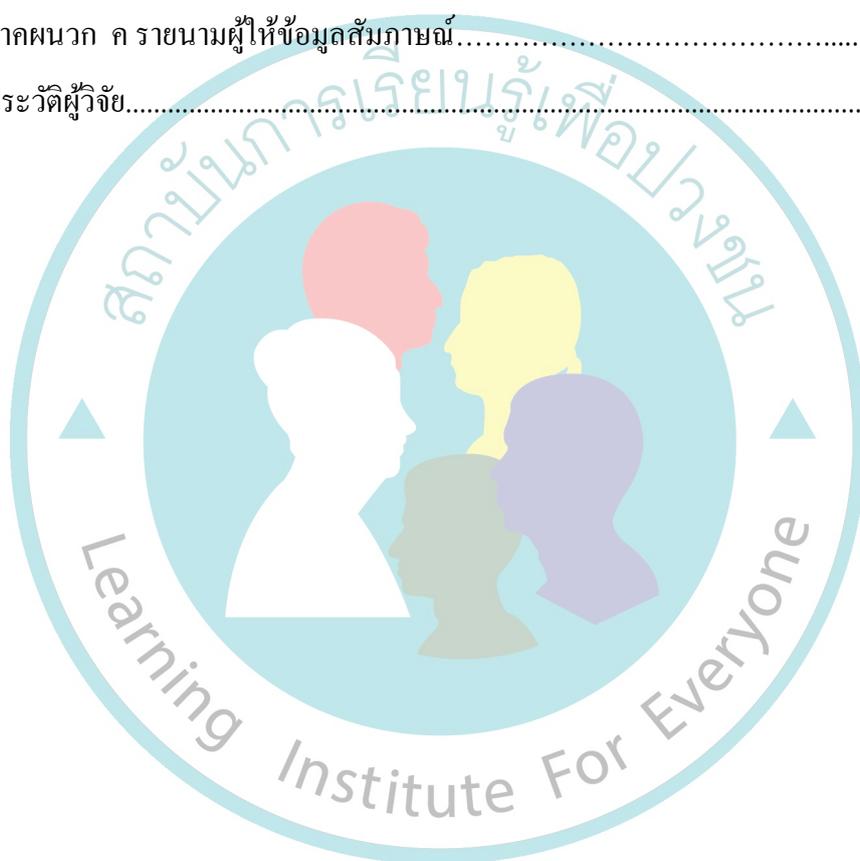
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	4
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	5
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน.....	7
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม.....	18
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	19
ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับป่าไม้.....	21
ความรู้เกี่ยวกับแผนนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม..	25
ความรู้เกี่ยวกับบริบทพื้นที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง.....	27

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	33
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	38
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย.....	39
วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	39
ประชากรเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง.....	40
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	41
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล.....	42
การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย.....	43
สถานที่ในการวิจัย.....	43
ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....	43
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	43
การนำเสนอข้อมูล.....	44
4 ผลการวิจัย	
ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	45
วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป้าวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านแม่กุดหลวง.....	50
แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป้าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของ ชุมชนบ้านแม่กุดหลวง.....	59
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	65
อภิปรายผลการวิจัย.....	69
ข้อเสนอแนะ.....	71

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม.....	74
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	77
ภาคผนวก ข ภาพประกอบการวิจัย.....	79
ภาคผนวก ค รายนามผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์.....	83
ประวัติผู้วิจัย.....	84

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 การจัดตั้งโครงการป้าชุมชน รายภาค.....	8
2.2 การจัดตั้งโครงการป้าชุมชน รายปี	9
2.3 การจัดตั้งโครงการป้าชุมชน รายจังหวัด.....	10
3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงานการวิจัย.....	44

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	27
2.2 ต้นยางสามพี่น้อง.....	28
2.3 ต้นมะเดื่อชุมพร	28
2.4 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นชนะเลิศอันดับที่ 1 ระดับประเทศ.....	29
2.5 รางวัลป่าชุมชนตัวอย่าง ระดับจังหวัดตาก.....	29
2.6 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นชนะเลิศอันดับที่ 1 ของจังหวัดตาก.....	30
2.7 รางวัลเครือข่าย (ทสม.)ดีเด่น ระดับจังหวัดตาก.....	30
2.8 ภาพครอบครัวกาญจนา กาญจน.....	33
2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	38
4.1 สภาพพื้นที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	49
4.2 การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า.....	51
4.3 การลาดตระเวนป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	52
4.4 ป้ายประกาศกฎระเบียบข้อปฏิบัติเกี่ยวกับป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	53
4.5 การจัดฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า.....	54
4.6 น้ำดื่มสมุนไพรชนิดต่าง ๆ.....	58
4.7 การทำจักสาน.....	59
4.8 การทำบ้านน้อย.....	59
4.9 การจัดทำแนวเขตป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	63
1. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล.....	79
2. พิธีสืบชะตาป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	80
3. การสร้างฝายชะลอน้ำบริเวณป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง.....	81
4. การปลูกป่าทดแทนบริเวณป่าวัฒนธรรม บ้านแม่กุดหลวง.....	82

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ ประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากทรัพยากรป่าไม้โดยตรงในการดำรงชีพ เช่น การนำไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย ใช้ทำเครื่องเรือน ใช้เป็นเชื้อเพลิง และการนำส่วนต่าง ๆ ของผลผลิตพืชจากป่ามาทำเป็นยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม หรือเครื่องสำอาง เป็นต้น ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าไม้ทางอ้อม ได้แก่ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและยังมีส่วนสำคัญในแง่ของการอนุรักษ์ ดินน้ำ ช่วยบำรุงรักษา ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ อีกทั้งยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นและทดแทนให้รักษาอยู่ได้

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม และมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรมากขึ้นทุกปี ทำให้ความต้องการพื้นที่เพื่อทำการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การบุกรุกแผ้วถางป่า ทำให้เดือนลอย การบุกรุกจับจองของนายทุนเพื่อสร้างรีสอร์ทหรือบ้านพักตากอากาศ รวมทั้งการจับจองยึดถือที่ดินในพื้นที่ป่าไม้บางแห่งกระทำในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารส่งผลกระทบต่อในหลายๆ ด้าน เช่น การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และเกิดน้ำป่าไหลหลาก ดินโคลนถล่มในฤดูฝน ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557, หน้า 6)

จากการรายงานของกรมป่าไม้พบว่า ใน ปี พ.ศ.2516 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดจำนวน 138,566,875 ไร่ หรือร้อยละ 43.21 ปีพ.ศ.2555-2556 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นจำนวน 102,119,539.55 ไร่ หรือร้อยละ 31.57 ของพื้นที่ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2556-2557 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 102,285,400.62 ไร่ หรือร้อยละ 31.62 ของพื้นที่ประเทศไทย เพิ่มขึ้นจากข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2555-2556 จำนวน 165,861.07 ไร่ ในปีพ.ศ. 2557-2558 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ทั้งสิ้น จำนวน 102,240,981.88 ไร่ หรือร้อยละ 31.60 ของพื้นที่ประเทศลดลงจากข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2556 – 2557 จำนวน 44,418.77 ไร่ และล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.2559 พบว่า ปีพ.ศ. 2558 – 2559 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ทั้งสิ้น จำนวน 102,174,805.09 ไร่ หรือร้อยละ 31.58 ของพื้นที่ประเทศลดลงจากข้อมูล เมื่อปี พ.ศ.2557-2558 จำนวน 66,176.79ไร่ (สำนักจัดการที่ดิน ป่าไม้ กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560, หน้า 8)

จังหวัดตาก สภาพพื้นที่โดยทั่วไป เป็นป่าและภูเขา ซึ่งเป็นแนวของภูเขาธงชัยและภูเขาแดนลาวมีที่ราบอยู่ตอนกลางตามริมฝั่งแม่น้ำปิงซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การปลูกพืชทุกชนิด ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ ภูเขาถนนธงชัย เขาหลวงและเขาพะเมิน แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำกลอง แม่น้ำเมย คลองวังเจ้าและห้วยแม่ละเมา มีจำนวนพื้นที่ป่าไม้รวม 7,182,562 ไร่ หรือร้อยละ 70.05 ของพื้นที่ มีป่าสงวนแห่งชาติ 15 ป่า (กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2551, หน้า 5) ปัจจุบันจังหวัดตากมีจำนวนพื้นที่ป่าไม้ 10,814,124.30 จำนวนพื้นที่ป่าไม้ 7,780,275.47 หรือร้อยละ 71.95 เป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด เมื่อเทียบกับพื้นที่ภาคตะวันตก 5 จังหวัด คือ จังหวัด กาญจนบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และราชบุรี(สำนักจัดการที่ดินป่าไม้กรมป่าไม้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560, หน้า 9)

ปัญหาการลดลงอย่างมากของพื้นที่ป่าไม้ ทำให้ภาครัฐเกิดแนวคิดในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของการมีส่วนร่วม มีแนวคิดที่จะให้ชุมชนที่อยู่ในและนอกเขตป่า ช่วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในการดูแลรักษาในรูปแบบ ป่าชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน เป็นนวัตกรรมหนึ่งที่กรมป่าไม้ริเริ่มและดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530 โดยรัฐบาลสนับสนุนงบประมาณให้กับชุมชนที่ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ เพื่อดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือเขตป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 จากข้อมูลของศูนย์สารสนเทศ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้รายงานการจัดตั้งพื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ถึงปี พ.ศ. 2558 พบว่า มีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆอย่างต่อเนื่องโดยในปี พ.ศ. 2542 มีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งสิ้น จำนวน 6,282-3-76 ไร่ ปี พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 264,492-3-75 ไร่ และล่าสุดเมื่อ ปี พ.ศ. 2560 มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 77,250-1-33ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560, หน้า 21, 22 , 118, 119)

ป่าชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่เคยประสบปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การยึดครองที่ดินเพื่อทำการเกษตร ส่งผลทำให้เกิดปัญหาด้านภัยแล้งและปัญหาด้านอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ด้วยแนวคิดและการนำของท่านพระครูบาทูชัย กาญจน หรือ พระครู สิริรัตนภรณ์ เกจิอาจารย์ชื่อดัง หรือที่ชาวบ้านในพื้นที่ต่างยกย่องให้เป็น เทพเจ้าแห่งลุ่มแม่น้ำเมย ได้สร้างจิตสำนึกเยาวชนและคนในชุมชนบ้านแม่กีดหลวงให้เกิดการ ร่วมแรง ร่วมใจ เพื่อช่วยกันป้องกัน ดูแลรักษาพื้นที่ป่าผืนสุดท้าย พร้อมทั้งต่อต้านการบุกรุกทำลายป่าของคนในชุมชน พื้นที่ตำบลใกล้เคียง ต่อต้านผู้มีอิทธิพล นักธุรกิจไม่ยอมให้มีการถางป่า และมีรูปแบบการดำเนินการในลักษณะของคณะกรรมการผ่านการประชาคม การดำเนินงานวิธีการแนวทางการดูแลรักษาป่า และกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ บทกำหนดโทษ มีการทำแผนงาน/

โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์กรอื่น ๆ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอแม่สอด องค์กรเอกชน องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่กาษา ระดมทุนเพื่อใช้ในการดูแลป่าวัฒนธรรมและพัฒนาให้เป็นป่าแห่งการเรียนรู้ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง จากการที่มีการบริหารจัดการป่าวัฒนธรรมอย่างมีระบบ แบบแผนทำให้ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง ได้รับรางวัลด้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามโครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน” รางวัลป่าชุมชนชนะเลิศระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2557 (กรมป่าไม้ โครงการคนรักป่า ป่ารักชุมชน, 2557, หน้า 2-3) ด้วยรางวัลอันทรงเกียรตินี้ เป็นเครื่องหมายยืนยันในการบริหารการจัดการพื้นที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งได้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง เป็นส่วนหนึ่งของป่าชุมชน โดยที่ผู้คนในชุมชน มีวิถีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติและมีความผูกพันอยู่กับป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมบวชป่าหรือสืบชะตาป่า เพื่ออนุรักษ์ป่า ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งมีศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่า ป่าวัฒนธรรม แทนคำว่าป่าชุมชน ต่อไป ซึ่งมีพื้นที่จำนวน 5,250 ไร่

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเด็นเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรม วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวงและแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ซึ่งผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม หน่วยงานภาครัฐบาล และภาคเอกชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
2. เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวงทั้ง 4 ด้าน เช่น การการป้องกัน การใช้ประโยชน์การบำรุงรักษาและการฟื้นฟู ศึกษาแนวทางและวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง รวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าวัฒนธรรม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการการวิจัย คือ ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก มีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 5,250 ไร่ เนื่องจากป่าวัฒนธรรมได้รับรางวัลด้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามโครงการ คนรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน รางวัลป่าวัฒนธรรมชนะเลิศระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2557 แสดงให้เห็นว่าป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง นั้น ได้ประสบผลสำเร็จในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1. กลุ่มประชากร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในครั้งนี้ คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ จำนวน 5 ราย ได้แก่

1. เจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์บ้านแม่กีดหลวง
2. ประธานป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง
3. ประธานอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.)

4. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา
5. เจ้าหน้าที่สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ 4 (ตาก) กรมป่าไม้

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เป็นอย่างไร
2. วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เป็นอย่างไร
3. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เป็นอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ป่าวัฒนธรรม หมายถึง ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอ แม่สวด จังหวัดตาก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าชุมชน ที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการบริหารจัดการด้านป่าไม้ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย

การอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรม หมายถึง การคุ้มครอง การสงวน การดูแลรักษา การป้องกันพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน หรือการรู้จักใช้ทรัพยากร อย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้อย่างยั่งยืนยาวนาน

การฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม หมายถึง การฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม ที่เสื่อมโทรมให้สามารถฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและร่วมรับประโยชน์จากการจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างยุติธรรมที่ประชาชนพึงได้รับประโยชน์โดยรัฐเป็นเพียงผู้ส่งเสริมและสนับสนุน

ประสิทธิภาพและยั่งยืน หมายถึง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในป่าวัฒนธรรมให้เกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างคุ้มค่าของชุมชน เพื่อคนรุ่นหลัง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
2. ได้ทราบวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป้าวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
3. ได้ทราบแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป้าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
4. ผลของการศึกษา จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนสังคม หน่วยงานภาครัฐบาลและภาคเอกชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป้าวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้
5. ความรู้ที่เกี่ยวกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
6. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน

1.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่าชุมชน

กรมป่าไม้ โดยสำนักจัดการป่าชุมชนได้พัฒนาแนวคิดและกำหนดแนวทางการจัดทำโครงการป่าชุมชนเพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านป่าชุมชน ปฏิบัติงานเป็นแนวทางเดียวกัน สืบเนื่องกันมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2543 โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.1.1 เพื่อส่งเสริมการจัดการป่าไม้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ควบคุม ดูแลรักษาหรือบำรุงป่า พัฒนาสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์

1.1.2 เพื่อส่งเสริมการพัฒนาป่าไม้ควบคู่กับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้หลักการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมุ่งหวังให้ชุมชนมีความพร้อมและร่วมจัดการป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.1.3 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือของชุมชน องค์กรภาคเอกชนและหน่วยงานของรัฐให้เข้มแข็งและมีบทบาทในการบริหารจัดการป่าอย่างต่อเนื่อง

กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ จึงได้มีแนวคิดที่จะให้ชุมชนที่อยู่ในและนอกเขตป่าช่วยกันดูแลรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชน ซึ่งในช่วงปีพ.ศ. 2540 ถึงปี พ.ศ.2542 กรมป่าไม้ได้ส่งเสริมและพัฒนาโครงการป่าชุมชนตลอดมาโดยเฉพาะรูปแบบการจัดตั้งป่าชุมชนโดยได้ทำการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน (จัดตั้งป่าชุมชน) เป็นผลสำเร็จครั้งแรกในวันที่ 21 ธันวาคม 2542 จำนวน 3 แห่งด้วยกัน คือ ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง หมู่ที่ 10 ตำบลเนินขาม อำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท ป่าชุมชนปางขนุน หมู่ที่ 6 ตำบลนาบ่อคำ อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร ป่าชุมชนเขาวังเยี่ยม หมู่ที่ 9 ตำบลนาบ่อคำ อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งในปัจจุบัน (31 ส.ค. 2557) กรมป่าไม้ ได้ทำการจัดตั้งป่าชุมชน รวมทั้งสิ้น 9,002 หมู่บ้าน รวมพื้นที่มากกว่า 3.7 ล้านไร่ แยกเป็นรายภาค ดังนี้ (ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้, 2558 หน้า 1-2, 12)

ตารางที่ 2.1 การจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายภาค

ภาค	จำนวน		รวมเนื้อที่		
	หมู่บ้าน	โครงการ	ไร่	งาน	ตร.ว.
เหนือ	2,811	2,756	1,921,049	2	47
ตะวันออกเฉียงเหนือ	4,366	3,937	1,164,475	0	82
กลาง	1,080	996	447,816	2	52
ใต้	745	752	169,803	1	19
รวมทั้งประเทศ	9,002	8,441	3,703,144	2	10

ที่มา : ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้

จากข้อมูลของศูนย์สารสนเทศสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้รายงานการจัดตั้งพื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ถึงปี พ.ศ. 2558 พบว่า มีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2542 มีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งสิ้น จำนวน 6,282-3-76 ไร่ ปี พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 264,492-3-75 ไร่และล่าสุด ปี พ.ศ. 2560 มีพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 77,250-1-33 ไร่

ตารางที่ 2.2 การจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายปี

ปีที่จัดตั้ง	จำนวน (หมู่บ้าน)	จำนวน (โครงการ)	พื้นที่ป่าชุมชน (ไร่-งาน-ตารางวา)
2542	24	12	6,282-3-76
2543	758	700	187,141-3-95
2544	820	721	246,199-2-5
2545	810	775	299,592-2-56
2546	795	722	88,979-1-70
2547	1332	1119	269,076-1-32
2548	490	448	140,693-3-67
2549	650	588	419,858-2-24
2550	452	398	264,492-3-75
2551	483	453	247,137-1-44
2552	359	327	177,883-3-12
2553	222	203	126,112-0-14
2554	322	253	156,344-3-1
2555	155	128	624,16-1-69
2556	235	219	144,676-2-24
2557	242	176	114,825-1-28
2558	403	342	332,419-1-71
2559	243	196	217,259-0-14
2560	86	72	77,250-1-33
รวม	8881	7852	357,8643-1-11

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้

จากรายงานของศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้ ในเขตความรับผิดชอบของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 (ตาก) พบว่า จังหวัดตากเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่โครงการป่าชุมชนและพื้นที่ป่าชุมชนมากที่สุด 127 หมู่บ้าน จำนวน 166 โครงการ มีจำนวนพื้นที่

ป่าชุมชน จำนวน 199,577-3-18 ไร่ ในขณะที่จังหวัดจันทบุรี 139 หมู่บ้าน จำนวน 14 โครงการ จำนวนพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 74080-0-8 ไร่ และจังหวัดสุโขทัย 114 หมู่บ้าน จำนวน 116 โครงการ จำนวนพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 70042-1-39 ไร่

ตารางที่ 2.3 การจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายจังหวัด

สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 (ตาก)	จำนวน (หมู่บ้าน)	จำนวน (โครงการ)	พื้นที่ป่าชุมชน (ไร่-งาน-ตารางวา)
จังหวัดกำแพงเพชร	139	143	740,80-3-51
จังหวัดตาก	127	166	199,577-3-18
จังหวัดสุโขทัย	114	116	70,042-1-39
รวม	380	425	343,701-0-8

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้

1.2 ความหมายของป่าวัฒนธรรม

ป่าวัฒนธรรม ได้มีการให้ความหมายแตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อในปรัชญาของแต่ละบุคคลหรือแต่ละหน่วยงาน ดังนี้

ลัดดา หงส์วิทย์ (2551, หน้า 7) ได้ให้ความหมาย ป่าวัฒนธรรม หมายถึง ป่าที่มีการบริหารจัดการโดยวัดและเป็นผืนป่าส่วนรวมของชุมชนซึ่งชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขอบเขต และใช้ประโยชน์ร่วมกันบนพื้นฐานของกติกากาจารัตประเพณี และความเชื่อของท้องถิ่น

ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ (2558, หน้า 4) ได้ให้ความหมาย ป่าชุมชน หมายถึง ป่าหรือที่ดินอื่นใด ซึ่งกรมป่าไม้ได้อนุมัติให้เป็นโครงการป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ ภายใต้กฎหมาย หรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ ในการควบคุม ดูแล รักษา หรือบำรุงป่า เพื่อให้ป่าเกิดความยั่งยืนชุมชนได้รับประโยชน์

กล่าวโดยสรุป ความหมายของป่าวัฒนธรรม จากนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ให้ความหมาย ป่าวัฒนธรรม คือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ การบริหารจัดการ

ด้านป่าไม้ การใช้ประโยชน์ร่วมกันภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

1.3 ประเภทป่าชุมชน

ป่าชุมชน คือป่า ซึ่งคนในชุมชนเป็นผู้ดูแลร่วมกัน มีอยู่กระจายทั่วทุกภาคของประเทศไทยอีกทั้งยังมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพของพื้นที่ป่าระบบนิเวศของป่า รวมถึงความแตกต่างด้านทางวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของชุมชน ดังนั้น สภาพของป่าชุมชนในประเทศไทย จึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือป่าชุมชนดั้งเดิม และป่าชุมชนพัฒนา (สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้, 2541, หน้า 21-59)

1.3.1 ป่าชุมชนดั้งเดิม

ป่าชุมชนดั้งเดิม คือ ป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีไม้ขนาดใหญ่และพันธุ์พืชค่อนข้างหลากหลาย โดยพื้นที่ป่าชุมชนจะถูกกำหนดห้ามไม่ให้มีการบุกรุกเข้ามาตัดไม้ หรือถือครองสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และตอบสนองประโยชน์ของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม ตามความเหมาะสม ซึ่งรูปแบบของป่าชุมชนดั้งเดิมสามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สำคัญได้ 3 ประเภท ดังนี้

- 1) ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ดินและป่า จำแนกกลุ่มย่อยได้ 4 ประเภท ดังนี้
 1. ป่าต้นน้ำลำธาร หรือชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ป่าขุนน้ำ หมายถึง บริเวณป่าที่อยู่ตอนบนของกลุ่มน้ำมักอยู่ในเขตพื้นที่ภูเขาที่มีความลาดชันสูง ซึ่งป่าต้นน้ำที่สำคัญพบมากในเขตภาคเหนือ
 2. ป่าน้ำซับ ป่าน้ำจืด ป่าน้ำผุด อธิบายได้ว่า เมื่อฝนตกลงมาน้ำส่วนหนึ่งก็ถูกเก็บไว้ใต้ดินเป็นน้ำบาดาล หรือแม่ น้ำใต้ดินลึกๆ และบางแห่งก็ไหลซึม ออกมาตามผิวดิน กลายเป็นน้ำซับ หรือบ่อน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งพื้นที่ลักษณะนี้ จะถูกเรียกต่าง ๆ กันออกไป เช่น ที่น้ำซับที่น้ำผุดและน้ำฮู (น้ำรู) เป็นต้น
 3. ป่าหัวไร่ปลายนา หมายถึง พื้นที่ที่เป็นเชิงเขานั้น ชุมชนต้องทำนาแบบขั้นบันไดด้วยข้อจำกัดของลักษณะภูมิศาสตร์ จึงมีข้อบังคับในการรักษาป่าที่ติดกับนาเพื่อให้ป่าธรรมชาติป้องกันการพังทลายของดินที่จะไหลมาทับถมที่นาอีกครั้งยังอาศัยไม้จากป่าบริเวณนี้เป็นไม้ใช้สอยอีกด้วย
 4. ป่าพรุ คือ พื้นที่ป่าที่มีน้ำท่วมขังตลอดปี คล้ายกับแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่มีป่าดิบปกคลุมพบในบริเวณภาคใต้มากที่สุดบริเวณป่าพรุเป็นแหล่งไม้ใช้สอยและอาหารตามธรรมชาติชุมชน

2) ป่าชุมชนเพื่อประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่น จำแนกกลุ่มย่อยได้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ป่าดอนปู่ตา พบมากในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นป่าชุมชนดั้งเดิม มีการตั้งศาลปู่ตาเป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อปกป้องรักษาหมู่บ้านให้มีความปลอดภัยอยู่เย็นเป็นสุขปกป้องผลผลิตทางการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ซึ่งในแต่ละปีชาวบ้านจะจัดพิธีเช่นไหว้วตามวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นนั้น ๆ ปีละหนึ่งครั้ง

2. ป่าช้า ป่าเหว พบมากในภาคเหนือและภาคอีสานบางแห่งสมัยก่อนนั้นไม่นิยมเผาศพคนตายในวัด หลังจากประกอบพิธีทางศาสนาให้ผู้ตายแล้วจะนำศพออกไปเผาตามชายป่าที่ชุมชนกำหนดไว้ใช้ในการเผาศพอย่างเดียว พื้นที่บริเวณนี้มักจะถูกปล่อยให้ป่าน้ำตามธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกพื้นที่นี้ว่า ป่าช้า หรือป่าเหว

3. ป่าพิธีกรรม กล่าวคือ เพื่อเป็นการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในสภาวะต่าง ๆ ซึ่งบางสถานการณ์นั้น ยากต่อการทำความเข้าใจหรืออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลได้ มนุษย์จึงมักเชื่อมโยงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเข้ากับเรื่องเหนือธรรมชาติปาฏิหาริย์ เช่น การเดินทางโดยเครื่องบิน ซึ่งแม้จะมีประสิทธิภาพสูง แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือก่อนขึ้นเครื่องบิน มนุษย์สร้างพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ทั่วไปกับพลังเหนือธรรมชาติ สิ่งนี้ทำให้เกิดความเชื่อว่า ผีสาว เทวดา ปีศาจเทพเจ้า และวิญญาณนั้น ๆ มีบุคลิกอารมณ์ ความรู้สึกเหมือนกับมนุษย์ทั่วไปซึ่งพลังเหนือธรรมชาติเหล่านั้น อาจสิงห์สถิตอยู่ในต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์ป่า ก้อนหิน บ้านเรือน หรือแม้กระทั่งในตัวมนุษย์ สามารถติดต่อกันได้โดยผ่านพิธีกรรมการใช้เวทย์มนต์ คาถา บอกกล่าว อ้อนวอน เพื่อให้พลังเหนือธรรมชาตินั้น ๆ คุ้มครองพฤติกรรมเหล่านี้ถูกอธิบายด้วยพิธีกรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดเป็นกระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรม และแสดงออกในรูปแบบพิธีกรรม เช่น การบวชต้นไม้ ซึ่งทำได้โดยการนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีบวชต้นไม้ ซึ่งในพิธีนั้นจะมีผ้าเหลืองมาห่มที่ต้นไม้ต้นๆ โดยมีความเชื่อว่าเทวดาอารักษ์นั้น ได้มาสิงห์สถิตต้นไม้ใหญ่ การห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ใหญ่ก็เท่ากับเป็นการปกป้องที่อยู่อาศัยของเทวดาอารักษ์ให้ปลอดภัยเพื่อได้ช่วยรักษาต้นไม้ต้นๆ ไปด้วย หรือพิธีกรรมในการตัดต้นไม้ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่นั้นมีเทวดาอารักษ์สิงอยู่ ดังนั้น จึงมีความเชื่อว่าต้องทำพิธีก่อนลงมือตัดต้นไม้ความเชื่อและพิธีกรรมก็จะแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม

4. ป่าในวัด เป็นป่าที่รักษาไว้เพื่อความร่มรื่น และให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมการเรียนรู้ธรรมะของพระสงฆ์ และผู้สนใจเรียนรู้

5. ป่าอภัยทาน อาจจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งอยู่ในวัด หรือข้างวัดหรือไม่ได้มีอยู่ส่วนในบริเวณใดๆของวัดเลยก็เป็นได้ แต่เป็นบริเวณที่ชุมชนสงวนไว้เป็นเขตอภัยทาน ห้ามล่า

สัตว์ที่เข้ามาพึ่งพิงอาศัยพื้นที่นั้น ๆ บางแห่งอาจเป็นส่วนหรือที่ทำกินของราษฎรซึ่งเจ้าของพื้นที่ให้ความเมตตาปกป้องคุ้มครองไม่ให้บุคคลใดมาทำร้ายสัตว์นั้น

3) ป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์อื่น ๆ จำแนกกลุ่มย่อยได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ป่าบุง ป่าทาม พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักเป็นพื้นที่ที่มีบริเวณกว้าง ดินลุ่มน้ำสำคัญ คือลุ่มแม่น้ำแม่โขง ลุ่มแม่น้ำชี ลุ่มแม่น้ำมูล และลุ่มแม่น้ำสงคราม เป็นต้น ป่าบุง ป่าทาม อยู่ในพื้นที่ราบต่ำน้ำท่วมถึง อยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำเมื่อถึงฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลากน้ำจะไหลล้นฝั่งท่วมอยู่บนพื้นที่ลุ่มเป็นเวลาหลายเดือนของทุกปี พื้นที่ที่น้ำท่วมเรียกว่าทาม ภายในบริเวณพื้นที่ทามนั้นไม่ได้ราบเรียบเป็นผืนเดียว จะมีลักษณะของเนินขนาดต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป เป็นคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สม่ำเสมอส่วนที่เป็นพื้นที่ลุ่มเป็นแอ่งจะมีน้ำขังตลอดปี พื้นที่ส่วนลุ่มต่ำต่อเนื่องกับเนินอื่น ๆ เรียกว่า บุง มักเป็นแหล่งอาหาร แหล่งขยายพันธุ์สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ นก สัตว์น้ำหรือเรียกพื้นที่นั้นว่าพื้นที่ชุ่มน้ำในภาษาวิชาการนั่นเอง ป่าบุง ป่าทาม ไม่มีประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจมากนัก แต่หากไม่มีป่าบุงป่าทาม จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมโดยตรง

2. ป่าชายเลน พบในพื้นที่ภาคใต้และภาคตะวันออกของไทยและบางจังหวัดในภาคกลาง ที่มีชายฝั่งทะเลมักมีพรรณไม้สำคัญ คือ โกงกาง ลำพู ลำแพน แสม เป็นต้น ป่าชายเลน ทำหน้าที่คล้ายป่าบุงป่าทาม คือ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ตามธรรมชาติ มีความสำคัญต่อระบบนิเวศโดยตรงเช่นกัน

3. ป่าหัวไร่ปลายนา พบในเขตภาคกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของไทย เป็นพื้นที่ป่าขนาดเล็กที่ชาวบ้านเหลือไว้ให้เป็นเขตป่าเพื่อใช้ไม้ทำฟืน หรือเพื่อการก่อสร้าง

4. ป่ารอบหมู่บ้าน ในพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านนั้น มักมีการเผาป่าหรือเผาซังข้าว และอาจเกิดไฟลุกลามไหม้ลามมาถึงหมู่บ้านได้ ชาวบ้านจึงไม่นิยมทำการเกษตรติดหมู่บ้าน แต่จะเว้นพื้นที่ป่ารอบ ๆ ที่ติดกับพื้นที่เกษตรกรรมหมู่บ้านที่เว้นไว้นั้นจะกลายเป็นแนวกันไฟ ป่าธรรมชาติเป็นแนวกันลม และลดแรงปะทะของพายุฝนก่อนจะพัดเข้าถึงหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังช่วยลดหรือชะลอความรุนแรงของการระบาดของแมลงศัตรูพืช เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพรอบ ๆ หมู่บ้านนั่นเอง

1.3.2 ป่าชุมชนพัฒนา

ป่าชุมชนพัฒนา เป็นพื้นที่ที่ส่วนใหญ่เป็นที่สาธารณะ รักร้างว่างเปล่าหรือพื้นที่ป่าถูกทำลายจนเสื่อมโทรมและชุมชนเห็นว่าควรฟื้นฟูพื้นที่นั้น ๆ ด้วยการปลูกต้นไม้ใหม่หรือปลูกทดแทนและป้องกันดูแลรักษาจนป่าผืนนั้นฟื้นตัวกลายเป็นป่าเพื่อประโยชน์ใช้สอยร่วมกันในชุมชนต่อไป ซึ่งกรมป่าไม้ ได้แบ่งลักษณะของป่าชุมชนพัฒนาไว้ ดังนี้

1. ป่าชุมชน ซึ่งปลูกบนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เนื่องจากถูกบุกรุก ภายหลังชุมชนเห็นความสำคัญ หรือต้องการแก้ปัญหาขาดแคลนไม้ใช้สอยในชุมชน ซึ่งร่วมมือกันกับภาครัฐในการริเริ่มปลูกป่าในพื้นที่ดังกล่าว ส่วนมากมักเป็นพันธุ์ไม้โตเร็ว หรือพันธุ์ไม้ของคนในชุมชน เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อม เพื่อเป็นแหล่งอาหารและนันทนาการของหมู่บ้านรอบ ๆ ป่าด้วย
2. ป่าชุมชน ซึ่งปลูกในที่สาธารณะของชุมชน คือ ป่า ที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันปลูกขึ้นมาเพื่อสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน โดยการจัดการมักถูกดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน
3. ป่าชุมชนโรงเรียน มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นห้องทดลองเพื่อการศึกษา ค้นคว้าความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยของสิ่งมีชีวิตรวมถึงเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของโรงเรียน รวมถึงรายได้ที่มาจากป่าชุมชนก็จะถูกนำมาใช้ในโครงการอาหารกลางวันของนักเรียนอีกด้วย
4. ป่าในวัด ปลูกเพื่อความร่มรื่นทำให้ บรรยากาศเหมาะกับการปฏิบัติธรรม ส่วนไม้ที่ได้ก็นำไปใช้ประโยชน์เกี่ยวกับกิจกรรมภายในวัด มีการตั้งกฎเกณฑ์ไว้ เช่น ห้ามบุกรุก ห้ามตัดไม้ ห้ามฆ่าสัตว์ภายในบริเวณวัด และบางแห่งอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปเก็บหาอาหารตามธรรมชาติได้ด้วย
5. ป่าชุมชนบริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำลำคลอง หรือลำน้ำสาธารณะเกิดจากการพยายามเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชนของชุมชนเพื่อการใช้ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่วนใหญ่มักเป็นไม้โตเร็วเพื่อบริโภค ดอก ใบ ผล และยังป้องกันการกัดเซาะพังทลายหน้าดินบริเวณโดยรอบด้วย
6. ป่าชุมชนสองฟากถนน มีวัตถุประสงค์ เพื่อยึดไหล่ถนนไม่ให้เกิดการพังทลายของดินและเป็นร่มเงาให้ผู้สัญจรไปมาและเป็นแหล่งไม้ใช้สอยและแหล่งอาหารของชุมชน
7. ป่าอนุสาวรีย์ เป็นรูปแบบการแสดงออกถึงการระลึกถึงคุณความดีของบุคคลที่มีความดีความชอบโดยการปลูกต้นไม้ในบริเวณพื้นที่โดยรอบ ซึ่งนอกจากชาวบ้านจะใช้สถานที่เพื่อทำพิธีสักการบูชาแล้ว ก็ยังร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ ซึ่งยังสามารถใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้อีกด้วย
8. ป่าชุมชนเมือง เป็นพื้นที่ป่าในชุมชนอยู่กระจัดกระจาย เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ จะมีการจัดตกแต่งให้สวยงาม เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการออกกำลังกายเท่านั้น
9. ป่ามรดก มีอยู่ในภาคใต้ของไทย เกิดจากการสร้างและอนุรักษ์สืบทอดกันมาเป็นเวลานานร้อยปี ผลผลิตให้ลูกหลายแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ โดยไม่ได้ยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งป่ามรดกมีลักษณะใกล้เคียงป่าธรรมชาติมาก มีทั้งไม้ป่าและไม้ผล เป็นแหล่งชั้นน้ำอย่างดีให้กับชุมชน

10. ป่าชุมชนพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลและฝั่งแม่น้ำเป็นป่าที่ชาวบ้านในบริเวณนั้นพยายามฟื้นฟู เพื่อลดความรุนแรงของพายุที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อบ้านเรือนพืชผลทางการเกษตร และป้องกันการพังทลายของหน้าดินบริเวณชายฝั่ง เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาแหล่งผลิตอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลายชนิด

จากข้อมูลข้างต้น กล่าวโดยสรุป ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง จัดอยู่ในประเภทของป่าชุมชนดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นป่าธรรมชาติ โดยพื้นที่ป่าชุมชนจะถูกกำหนดห้ามไม่ให้มีการบุกรุกเข้ามาตัดไม้ หรือถือครอบครองพื้นที่ เน้นการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับจารีตประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมในท้องถิ่น และชาวบ้านจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการทรัพยากร รวมทั้งยอมรับกฎเกณฑ์ร่วมกันของชุมชน รวมไปถึงการปลูกต้นไม้เสริม เพื่อรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

1.4 ประโยชน์ของป่าชุมชน

โดยพื้นฐานของสังคมในชนบทส่วนใหญ่ มักจะพึ่งพาอาศัยป่าเป็นแหล่งปัจจัย 4 เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยังใช้น้ำจากแหล่งต้นน้ำลำธารเพื่อทำการเกษตรกรรม บางครั้งก็ยังเก็บหาผลผลิตจากป่าเพื่อเป็นรายได้เสริม นอกเหนือจากการประกอบอาชีพหลัก ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมนุษย์ยังได้เรียนรู้ที่จะนำประโยชน์จากป่าชุมชนมาใช้ในการทำกิจกรรม และการนันทนาการ เป็นต้น

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2556, หน้า 6-9) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของป่าชุมชน ดังนี้

1.4.1 ประโยชน์ทางตรง

1. ไม้ เป็นผลผลิตจากป่าที่นิยมใช้กันแพร่หลายตั้งแต่โบราณ เนื่องจากมีราคาถูก น้ำหนักเบาและมีคุณสมบัติเหมาะสมสะดวกในการใช้สอยกว่าสิ่งอื่น ๆ เช่น เหล็กหรือซีเมนต์แม้ปัจจุบันจะมีการคิดค้นวัสดุอื่นที่ใช้แทนไม้แต่เนื่องจากไม้มีคุณสมบัติเฉพาะตัว ซึ่งบางครั้งใช้สิ่งอื่นแทนไม่ได้ไม้จึงยังคงเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง ได้มีการใช้ไม้กันมากในการก่อสร้างบ้านเรือน ทำเครื่องเรือน และการก่อสร้างอื่น ๆ เช่น การทำสะพาน ทำรถ ต่อเรือ ทำเครื่องมือการเกษตร การประมงและเครื่องกีฬาต่าง ๆ เป็นต้น

2. เชื้อเพลิง ที่ได้จากป่า คือ ฟืนและถ่าน ซึ่งใช้ในการหุงต้ม และใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ รวมทั้งเชื้อเพลิงที่ใช้กับจรวดด้วย

3. วัสดุเคมี ที่ได้จากไม้ได้แก่ เซลลูโลสและลิกนิน เซลลูโลสใช้มากในการทำกระดาษไหมเทียม วัตถุระเบิด น้ำตาล แอลกอฮอล์และยีสต์ ส่วนลิกนินใช้ในการทำวานิลลา น้ำหอมและเครื่องสำอางต่าง ๆ ถนอมอาหาร และยารักษาโรคผิวหนัง ถ้าเอาไม้ไปกลั่นในเตาอบก็จะได้กรดอะซิติกน้ำมันดิน และ เมทิลแอลกอฮอล์ซึ่งนำไปใช้ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ

4. อาหาร มนุษย์ได้อาหารหลายอย่างจากป่า เช่น ดอก ผล ใบ เมล็ดของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ หน่อไม้เห็ด หัวกลอย มันต่าง ๆ และอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า รวมทั้งนก สัตว์เลื้อยคลาน และแมลงต่าง ๆ เช่น ผึ้ง เป็นต้น

5. ยารักษาโรค ที่ได้จากป่าที่สำคัญมีสมุนไพรต่าง ๆ เช่น ยาแก้โรคเรื้อน จากน้ำมันของผลกระเบา ยารักษาความดันโลหิตสูงจากรากของต้นระย้อม ยารักษาโรคหัวใจจากเมล็ดต้นแสลงใจ สารกำจัดแมลง และเบือปลาจากต้นหางปลาไหล เป็นต้น

6. เส้นใย ที่ได้จากป่ามีหลายชนิด เช่น จากเปลือกไม้ต่าง ๆ และจากเถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ

7. ชั้น น้ำมัน และยางไม้ชั้น ที่ได้จากป่าที่สำคัญมีชันตะเคียนตาแมว ที่ได้จากต้นตะเคียนตาแมว และชันกะบากใช้ทำน้ำมันชักเงา ยางรักใช้ในการทำเครื่องเงิน กำยานใช้ในการทำเครื่องหอมและทำยาสมุนไพรใช้ในการทำยา ทำน้ำมันผสมสีทำสบู่และยาชำระล้างทำน้ำมัน ไม้ที่ได้จากต้นยางนา ยางเหียง ยางกราด ซึ่งใช้ในการทำไม้ชั้นยาเรือ และทำบ้านเรือน ยางไม้ที่สำคัญคือ ยางเยลูดงใช้ในการทำหมากฝรั่ง และยางขนุนนกใช้ในการหุ้มสายเคเบิลใต้น้ำ เป็นต้น

8. ฝาดฟอกหนังและสีพรรณไม้ในป่า มีหลายชนิดที่ เปลือก แก่น หรือผลนำมาใช้ทำฝาดฟอกหนังได้ดี เช่น เปลือกก่อ โกงกาง โปรง คุ้ม กระถินพิมาน แก่นสีเสียด ผลสมอไทยและสมอพิเภก เป็นต้น ส่วนสี ก็อาจได้จากแก่น ชัน และผลของพันธุ์ไม้บางชนิด เช่น แก่นของไม้แกลแล ชันจากต้นรง และผลของต้นจำปา เป็นต้น

9. อาหารสัตว์ มนุษย์ได้ใช้ป่าเป็นที่เลี้ยงสัตว์และเป็นแหล่งอาหารสำหรับเลี้ยงสัตว์มาช้านานเพราะในป่ามีหญ้า ใบไม้เปลือกไม้ผลและเมล็ดไม้ที่สัตว์ชอบกินอยู่มากมายหลายชนิด ในประเทศไทยการเลี้ยงสัตว์ในป่าพบได้ในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะเมื่อหมดฤดูทำนา ชาวบ้านมักจะปล่อยสัตว์เข้าไปหากินในป่าเป็นจำนวนมากทุก ๆ ปี ถ้าหากมีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์และกำหนดขอบเขตการเลี้ยงให้เหมาะสมแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจของประเทศ

1.4.2 ประโยชน์ทางอ้อม

1. ช่วยให้ฝนตกและทำให้มีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ ป่าไม้มีอิทธิพลช่วยให้มีฝนตกเหนือพื้นที่ป่ามากขึ้น เนื่องจากอากาศเหนือพื้นที่ป่าไม้มีความชุ่มชื้นและเย็นกว่าในพื้นที่ที่ไม่มีป่า เมฆฝนที่ลอยผ่านมากกระทบกับความเย็นก็จะกลั่นตัวเป็นหยดน้ำตกลงมาเป็นฝน แต่สำหรับฝนที่เป็นไปตามฤดูกาลป่าไม้ไม่มีอิทธิพลต่อการตกของฝนแต่อย่างใด ปริมาณน้ำฝนที่ตกจะเพิ่มขึ้นตามความสูงของพื้นที่ป่า อากาศในป่ามีความชื้นสูง เนื่องจากในป่ามีไอน้ำจากการคายน้ำของต้นไม้มาก รวมทั้งไม่มีลมแรงภายในป่า จึงทำให้ความชุ่มชื้นของอากาศภายในป่าสูงกว่าที่โล่งแจ้ง ที่อยู่ใกล้เคียงกันเสมอ ปกติจะแตกต่างกันประมาณร้อยละ 11 ดังนั้น เวลาอยู่ในป่าจึงรู้สึก

ชุ่มชื้นเย็นสบาย ไม่ร้อนจัดในฤดูร้อน และไม่หนาวมากในฤดูหนาว แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับที่ตั้งและชนิดของป่าไม้ด้วย

2. บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ลมพายุเมื่อพัดมาถึงที่ที่มีป่าไม้เป็นฉากกำบังอยู่ก็จะลดความเร็วลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสูง ความหนาแน่นของหมู่ไม้และเรือนยอดของพันธุ์ไม้แต่ละชนิดที่มีความแน่นทึบเพียงใด ในการปลูกต้นไม้ไว้เป็นฉากกำบังลมหรือแนวป้องกันลม ปรากฏว่าที่สูงจากพื้นดิน 2 ฟุต แนวกันลมนี้สามารถลดความเร็วของลมพายุให้เหลือเพียงร้อยละ 20 และสามารถป้องกันลมได้เป็นระยะทางเท่ากับ 20-25 เท่าของความสูงของต้นไม้ในด้านใต้ลม และ 3 เท่าในด้านเหนือลมนอกจากนี้ต้นไม้ยังช่วยป้องกันความชุ่มชื้นของดิน และผิวดินไม่ให้ถูกพัดพาไป นอกจากนี้ตามริมฝั่งทะเลป่าไม้ยังสามารถป้องกันการขยายตัวของเนินทราย ไม่ให้ลมพัดเอาทรายเข้ามาทับถมในพื้นที่เกษตรกรรมและบ้านเรือนให้เสียหาย

3. ป้องกันการพังทลายของดิน ในที่ที่มีป่าไม้เมื่อฝนตกลงมา เรือนยอดของป่าไม้จะสกัดกั้นความรุนแรงของฝนไม่ให้ตกกระทบผิวดินโดยตรง น้ำบางส่วนจะค้างอยู่ตามเรือนยอดของต้นไม้ บางส่วนจะไหลไปตามลำต้น บางส่วนจะตกทะเลสู่พื้นป่า บริเวณพื้นป่ามักจะมีเศษไม้ใบไม้และซากต่าง ๆ ทั้งของพืชและสัตว์คอยช่วยดูดซับน้ำฝนและชะลอความเร็วของน้ำที่ไหลบ่าด้วยการดูดซับน้ำลงดิน ทำให้น้ำที่ไหลบ่าลดลง ลดการพังทลายของดินที่เกิดจากแรงปะทะของเม็ดฝนที่มีต่ออนุภาคดินและการพัดพาอนุภาคดินเนื่องจากน้ำที่ไหลบ่า ส่งผลให้น้ำที่บ่าผ่านหน้าดินไม่พุ่งขึ้น ดังนั้น หากป่าไม้ถูกแผ้วถาง ทำลาย ย่อมส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความใสสะอาดของน้ำที่ใช้สำหรับบริโภคและใช้สอย

4. บรรเทาอุทกภัย ป่าไม้ช่วยชะลอความเร็วของน้ำเมื่อไม่มีป่าจะส่งผลให้ปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำลำธารเพิ่มขึ้นภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว และน้ำที่ไหลบ่าดังกล่าวเป็นน้ำที่พุ่งขึ้นเพราะเต็มไปด้วยหิน กรวด ทราย และตะกอน ที่ถูกพัดพามาเหล่านี้จะกักเซาะตลิ่งพังหรือทำให้สายน้ำต้องเปลี่ยนทิศทางและทำให้ลำน้ำตื้นเขินอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ลำธารสามารถรองรับปริมาณน้ำที่ไหลบ่าเข้ามาเพียงเล็กน้อยจึงทำให้เกิดอุทกภัยขึ้นได้ง่ายและบ่อยมากขึ้น

5. ทำให้น้ำไหลสม่ำเสมอตลอดปีการที่ป่าไม้ช่วยให้มีน้ำไหลในลำธารตลอดทั้งปีเนื่องมาจากฝนที่ตกลงมาในพื้นที่ป่า น้ำฝนจะไม่ไหลลงสู่แม่น้ำทั้งหมด แต่น้ำฝนจะถูกกักไว้ตามพื้นป่าและดินที่ร่วนซุย ดูดซับน้ำเอาไว้และค่อย ๆ ซึมลงดินสะสมไว้เป็นน้ำใต้ดินแล้วค่อย ๆ ปล่อยออกมาสู่ลำห้วย ทำให้ฤดูแล้งที่ไม่มีฝนตกแต่ลำธารต่าง ๆ ก็ยังคงมีน้ำไหลอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นดินใต้ป่าไม้เปรียบเสมือนอ่างเก็บน้ำธรรมชาติที่สะสมน้ำไว้ในฤดูฝนแล้วระบายออกในฤดูแล้ง

6. เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้สอยต่าง ๆ นอกจากนี้คนและแมลงหลายชนิดมีประโยชน์ต่อมนุษย์ในการเป็นผู้ทำลายศัตรูพืชทางการเกษตรและยังช่วยในการรักษาสมดุลของธรรมชาติไว้ ปัจจุบันมีผู้สนใจทำการศึกษาหาความรู้และศึกษาความเป็นอยู่ของสัตว์ป่ามากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ทางการศึกษาและนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่า

7. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และนันทนาการ การที่มนุษย์ใช้เวลาว่างสำหรับเดินทางไปค้างแรมในป่า ไปทัศนศึกษาในที่ต่าง ๆ เพื่อพักผ่อนหย่อนอารมณ์ทำให้สุขภาพสบายใจจะนั้นจะเห็นว่าสถานที่ที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ประกอบขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติเช่น ดิน น้ำ ป่าไม้และสัตว์ป่าแทบทั้งสิ้น รวมเรียกว่าเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจป่าที่อยู่ในรูปของทิวทัศน์ เป็นฉากธรรมชาติอันสวยงาม สัตว์ป่าก็เป็นส่วนประกอบของธรรมชาติที่ทำให้มีชีวิตชีวาแก่ผู้พบเห็นจะเห็นว่าปัจจุบันมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในด้านการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้นตามลำดับ

กล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของป่าวัฒนธรรมมีมากมายมหาศาล ต่อการดำรงชีพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นศูนย์รวมของความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในเรื่องของปัจจัยสี่ ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และการนันทนาการ เป็นต้น อีกทั้งยังช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศช่วยรักษาสมดุลของแหล่งต้นน้ำทางธรรมชาติ ช่วยรักษาหน้าดินไม่ให้ถูกทำลาย

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม

2.1 ความหมายของการอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรม

ถัดดา หงสุรพันธุ์ (2551, หน้า 7) ได้ให้ความหมาย การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้อย่างฉลาดรวมทั้งการดูแล ป้องกัน การทำลาย การบำรุงรักษาให้คงสภาพเดิมตลอดจนการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและเข้าใจถึงสภาพทรัพยากรธรรมชาตินั้น

วิมล เร่งศึก (2552, หน้า 6) ได้ให้ความหมาย การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาปกป้อง การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ

การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุดและจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้น การอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ (สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2556, หน้า 36)

กล่าวโดยสรุปได้ การอนุรักษ์ หมายถึง การคุ้มครอง การดูแลรักษาการปกป้องพื้นที่ป่าไม้ เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน หรือการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้อย่างยั่งยืนยาวนาน

2.2 ความหมายของการฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม

ลัดดา หงส์พันธ์ (2551, หน้า 7) ได้ให้ความหมายการฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการให้ป่าวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมสามารถกลับคืนสภาพได้ดังเดิม

วิมล เร่งศึก (2552, หน้า 6) ได้ให้ความหมาย การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใดต่อวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมให้เป็นปกติสามารถเอื้อประโยชน์ในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

กล่าวโดยสรุป การฟื้นฟู หมายถึง การฟื้นฟูของป่าวัฒนธรรม ที่เสื่อมโทรมให้สามารถฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิม

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับขอบเขตวัตถุประสงค์ และบริบทของสภาพแวดล้อม จึงได้มีผู้ที่ให้ความหมายคำว่า การมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

อรรถัย กักผล (2552, หน้า 17-19) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมืองในอดีตการมีส่วนร่วมของประชาชนมัก หมายถึง การมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางตรง และประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเองส่งผลให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขอบเขตกว้างขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนด กฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริการและตัดสินใจของท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วม

อย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ไม่ใช่เป็นการจัดเวทีการมีส่วนร่วมครั้งเดียวตัวอย่าง เช่น ในการแก้ปัญหาของชุมชนควรเปิดให้ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ ดังนี้

1. เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเอง และถือเป็นภาระหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่

2. ร่วมคิดด้วยกันว่า อะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุอย่างไรและจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเป้าหมายอย่างไร และควรที่จะจัดการกับปัญหาใดก่อนหลัง

3. ร่วมกันวางแผนดำเนินงานว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไรจะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใด จะจัดหางบประมาณมาจากที่ใด และใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา

4. ร่วมดำเนินงาน ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังความรู้ความสามารถของตนเอง

5. ร่วมกันติดตามประเมินผล ตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกัน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรค และร่วมกันในการหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย

6. ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้ว ย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของเงิน วัตถุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสุขสบาย ความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงกลุ่มประชาชน หรือสมาชิกของชุมชน ที่มีการดำเนินการในลักษณะของการทำงานร่วมกันกำหนดทิศทางการปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือของชุมชน เพื่อที่จะนำไปสู่บรรลุถึงเป้าหมายให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรม โดยรัฐเป็นเพียงผู้ส่งเสริมและสนับสนุน

3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2558, หน้า 4) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. กระบวนการรับรู้ เรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนชุมชนต้องได้รับบริการอย่างเท่าเทียมและครบถ้วน พร้อมกับสิทธิในการเรียนรู้องค์ความรู้ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และพัฒนาศักยภาพประชาชน

2. กระบวนการตัดสินใจ และวางแผนงานโครงการ ซึ่งในกระบวนการนี้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่ม การค้นหาปัญหาสาเหตุ ความต้องการ ความจำเป็น การตัดสินใจเลือกวิธีการรูปแบบในการดำเนินงาน การกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินงาน ตลอดจนการประเมินผลได้ผลเสียผลกระทบเมื่อตัดสินใจร่วมกันแล้วจัดทำเป็น

แผนงาน โครงการ กำหนดทิศทางวิธีการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. กระบวนการดำเนินงาน เป็นกระบวนการที่ทุกคน ทุกภาคส่วนในเครือข่ายจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินงานให้เป็นไปตามขั้นตอน ตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ และร่วมรับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะในทางบวกหรือทางลบ และหากมีปัญหาก่อขึ้นจะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน

4. กระบวนการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ที่ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการกำกับดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามเงื่อนไขกติกา

5. กระบวนการร่วมรับประโยชน์อย่างยุติธรรมที่ประชาชนพึงได้รับประโยชน์จากการจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเป็นธรรมและอย่างยุติธรรม สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างเกื้อกูลและยั่งยืน

จากความหมาย ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ให้ความหมายกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและร่วมรับประโยชน์จากการจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูพัฒนาธรรมชาติอย่างยุติธรรมที่ประชาชนพึงได้รับประโยชน์ โดยรัฐเป็นเพียงผู้ส่งเสริมและสนับสนุน

4. ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้

4.1 พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 หมวด 1 การทำไม้และเก็บหาของป่า (ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้, 2558, หน้า 6)

ส่วนที่ 1 การทำไม้หวงห้าม

มาตรา 17 บัญญัติว่า “บทบัญญัติในส่วนนี้ มิให้ใช้บังคับในกรณีดังต่อไปนี้

(1) พนักงานเจ้าหน้าที่จัดกระทำไปเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่า การค้นคว้าหรือการทดลองในทางวิชาการ

(2) ผู้เก็บหาเศษไม้ปลายไม้ตายแห้งที่ล้มขนอนไพรอันมีลักษณะเป็นไม้พินซึ่งมิใช่ไม้สักหรือไม้หวงห้ามประเภท ข. ไปสำหรับใช้สอยในบ้านเรือนแห่งตนหรือประกอบกิจการของตน”

ส่วนที่ 5 ของป่าหวงห้าม

มาตรา 32 บัญญัติว่า “บทบัญญัติในส่วนนี้มีให้ใช้บังคับในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จัดกระทำไปเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่า การค้นคว้า หรือการทดลองในทางวิชาการ”

4.2 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช 2507

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 หมวด 2 การควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติ (ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้, 2558, หน้า 7)

มาตรา 19 บัญญัติว่า “เพื่อประโยชน์ในการควบคุม ดูแล รักษาหรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติ อธิบดีมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือ เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้”

หมายเหตุ : การใช้อำนาจของอธิบดีกรมป่าไม้ ตามมาตรา 19 ดังกล่าว เป็นบทยกเว้นความผิดตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติฉบับเดียวกัน

มาตรา 14 บัญญัติว่า “ในเขตป่าสงวนแห่งชาติห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้างแผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการเสีย มเสียมแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่

(1) ทำไม้หรือเก็บหาของป่าตามมาตรา 15 เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยตามมาตรา 16 มาตรา 16 ทวิ หรือมาตรา 16 ตริ กระทำการตามมาตรา 17 ใช้ประโยชน์ตามมาตรา 18 หรือกระทำการตามมาตรา 19 หรือมาตรา 20

(2) ทำไม้หวงห้ามหรือเก็บหาของป่าหวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้”

4.3 กฎกระทรวงฉบับที่ 1,106 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ว่าด้วยการทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ข้อ 3 การทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของตนในกรณีดังต่อไปนี้ ให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขอรับใบอนุญาต

- 1) การเก็บหาเศษไม้ปลายไม้ตายแห้งที่ล้มขอนนอน ไพรอันมีลักษณะเป็น ไม้พิน
- 2) การตัดไม้ไผ่ทุกชนิด
- 3) การเก็บหาหวายและเถาวัลย์

4) การทำไม้ตามที่อธิบดีประกาศกำหนดและประกอบด้วยระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการอนุญาตทำไม้ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2529 ข้อ 20 การทำไม้ในเขต ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของตน ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงนี้ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ

4.4 กฎกระทรวงฉบับที่ 1,107 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ว่าด้วยการเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ข้อ 2 การเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยหรือบริโภคในครัวเรือนของคนในกรณีดังต่อไปนี้ ให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขอรับใบอนุญาต

- 1) การเก็บหาหญ้าคา อ้อ พง แคม ปรีอ กก กระจุค ใบพลวง
- 2) การเก็บหาผลไม้ หน่อไม้ เห็ด หรือพืชชนิดอื่น ๆ
- 3) การเก็บหาผัก กลอย มัน สมุนไพร รากไม้
- 4) การเก็บหาชันไม้
- 5) การเก็บหาผลหรือฝักสะตอ หรือผลหรือฝักเหียงหรือผลเนียง โดยไม่ทำอันตรายหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นอันตรายแก่ต้นสะตอหรือต้นเหียงหรือต้นเนียง
- 6) การเก็บหาของป่าอื่นตามที่อธิบดีประกาศกำหนดและประกอบด้วยระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการอนุญาตเก็บหาของป่าภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2529 ข้อ 17 การเก็บหาของป่าภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อใช้สอยหรือบริโภคในครัวเรือนที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงนี้ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ

4.5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 57 ดังนี้ รัฐต้อง

(1) อนุรักษ์ ป่าไม้และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติและจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(2) อนุรักษ์ คุ่มครอง บำรุงรักษา ป่าไม้บริหารจัดการและใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืนโดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้ในมาตรา 66 มาตรา 67 และมาตรา 85 ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556, หน้า 1)

มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ

มาตรา 67 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชนและจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบ ก่อนมีการดำเนินการดังกล่าวสิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการ ส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 85 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

1. กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศโดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

2. กระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง โดยการปฏิรูปที่ดิน หรือวิธีอื่น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร

3. จัดให้มีการวางผังเมืองพัฒนาและดำเนินการตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

4. จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล

5. ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและการจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยประชาชนชุมชนท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน

5. ความรู้ที่เกี่ยวกับแผนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นโยบายของชาติ

นโยบายของชาติ คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นกรอบ นโยบายและแผนระดับชาติที่กำหนดกรอบแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาแนวทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและ ยั่งยืน หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ 5 ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, 2560, หน้า 1-5)

ยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อให้ เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและ การบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มี ความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิต ที่ดีมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรม

ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

ยึด “วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” มาเป็นกรอบของวิสัยทัศน์ประเทศไทยในแผนพัฒนาฉบับที่ 12 วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วย การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือเป็นคิพจน์ประจำชาติว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยที่วิสัยทัศน์ดังกล่าวสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติได้แก่ การมีเอกราชอธิปไตย และบูรณภาพแห่ง เขตอำนาจรัฐ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงยั่งยืนของสถาบันหลักของชาติ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชาติและ ประชาชนจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ การอยู่ร่วมกันในชาติอย่างสันติสุข เป็นปึกแผ่นมีความมั่นคงทางสังคม ท่ามกลางพหุสังคมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรม และความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงาน อาหารและน้ำ ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม ระหว่างประเทศและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติประสานสอดคล้องกันด้านความมั่นคงในประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ประเทศไทยไม่เป็นภาระของโลกและสามารถเกื้อกูลประเทศที่มี ศักยภาพทางเศรษฐกิจดีกว่า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรื, 2560, หน้า 1-5)

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาประเทศในการนำนโยบายของรัฐและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันในด้านต่าง ๆ ให้แก่ ปัจเจก ครอบครั้ว ชุมชน สังคม พร้อมทั้งขยายการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพจาก 3 ทุน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น 6 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรม มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกันควบคู่ไปกับการเสริมสร้างระบบธรรมาภิบาลและความสมานฉันท์ในทุกภาคส่วนและทุกระดับ มุ่งสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรมให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม การสนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ

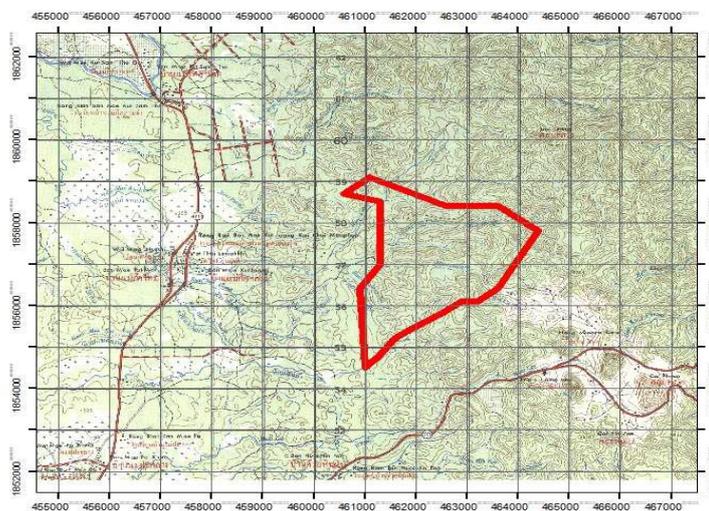
6. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง

ข้อมูลทั่วไปของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง

ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะสออด จังหวัดตาก เดิมเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติละเมา และภายหลังได้รับการจัดตั้งให้เป็นป่าวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา มีเนื้อที่ทั้งหมด 5,250 ไร่ ครอบคลุมเนื้อที่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านแม่กุดหลวง บ้านแม่กุดใหม่ บ้านไทยสามัคคี บ้านใหม่ริมเมย บ้านใหม่พัฒนา และบ้านแม่กุดใหม่ดอนสว่าง โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโครงการป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยสำหรับชุมชนเป็นแหล่งอาหารป่าใช้บริโภคในครัวเรือนของชุมชน แหล่งศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนมากมาย (โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ.2557, หน้า 2 - 3, 11 - 12 , 14)

อาณาเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรม

ด้านทิศเหนือ	จด	ป่าสงวนแห่งชาติแม่ละเมา
ด้านทิศตะวันตก	จด	ห้วยแม่ปะ ห้วยน้ำดิบ
ด้านทิศใต้	จด	ห้วยแม่ปะ ป่าสงวนแห่งชาติแม่ละเมา
ด้านทิศตะวันออก	จด	ที่ทำกินราษฎร

ภาพที่ 2.1 แผนที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง

ที่มา : โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ.2557

สภาพนิเวศป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง

ลักษณะป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง เป็นภูเขาสูงชัน เป็นป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณ มีร่องห้วยเป็นป่าอับชื้น มีขุนห้วย และลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดปี มี ห้วยขนุน ห้วยแม่ปะ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีถ้ำอยู่ 4 แห่ง คือ ถ้ำโขง ถ้ำเสือ ถ้ำก๊วป่าไผ่ และถ้ำพระเจ้าแก้ว สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ มีพรรณไม้นานาชนิด สัตว์ป่าขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ เช่น ไก่ป่า นก กระรอก ตะกวด กิ้งก่าบิน หมี หมูป่า เก้ง และมีบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ 3 แห่ง คือ ป่าห้วยขนุน หมู่ที่ 9 บ้านไทยสามัคคี ป่าขุนห้วยแม่กีดหลวง หมู่ที่ 1 บ้านแม่กีดหลวง และป่าขุนห้วยส้มป่อย หมู่ที่ 12 บ้านใหม่พัฒนาและยังมีต้นยางที่ใหญ่อายุทั้ง 3 ต้นที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ต้นยาง 3 พี่น้อง และต้นมะเดื่อชุมพร

ภาพที่ 2.2 ต้นยางสามพี่น้อง

ภาพที่ 2.3 ต้นมะเดื่อชุมพร

จุดเด่นของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง

ป่าวัฒนธรรมแม่กีดหลวง เกิดขึ้นได้จากแนวคิดของท่านพระครูบาบุญ ไชย กาญจน เกจิอาจารย์ชื่อดัง เทพเจ้าแห่งลุ่มน้ำเมย อดีตเจ้าอาวาสวัดมอญธรรม ได้สร้างจิตสำนึกให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจของคนแม่กีดหลวงทั้ง 6 หมู่บ้าน ช่วยกันป้องกันดูแลรักษาป่าพื้นที่สุดท้าย พร้อมกันต่อต้านการบุกรุกทำลายป่าของคนในชุมชน พื้นที่ตำบลใกล้เคียงพร้อมต่อต้านผู้มีอิทธิพล นักธุรกิจ ไม่ยอมให้มีการถางป่าและมีรูปแบบการดำเนินการในลักษณะของคณะกรรมการ ผ่านการประชาคม มีวาระในการดำเนินงาน มีการปลูกจิตสำนึกประชาชนและเยาวชนดูแลป่าวัฒนธรรม

มีแนวทางการดูแลรักษาป่า กฎ ระเบียบข้อปฏิบัติ และบทกำหนดโทษ มีความรักความสามัคคี มีการทำแผนงาน/โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์กรอื่นๆ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอแม่สอดองค์กรเอกชนและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษาระดมทุนเพื่อใช้ในการดูแลป่าวัฒนธรรมและพัฒนาให้เป็นป่าแห่งการเรียนรู้ ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงนั้น มีความโดดเด่นมากมาย เช่น การจัดการดูแลรักษาป่าต้นน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี การร่วมมือระหว่างชุมชนองค์กรภาคเอกชน ภาครัฐและผลงานดีเด่น ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การป้องกัน การใช้ประโยชน์ การบำรุงรักษา การฟื้นฟูสภาพป่าและจุดเด่นของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่หลวง คือ พิธีสืบชะตาป่า เป็นประเพณีสืบชะตาป่าที่ชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ได้ริเริ่มมาตั้งแต่ท่านพระครูบาทูชัย กาญจนโณ เพื่อให้คนรุ่นหลังนั้นยังคงมีแนวคิดที่จะรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้ให้เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นแหล่งศึกษาทางเรียนรู้ของคนรุ่นต่อไป ส่วนพิธีการสืบชะตาป่าก็จะคล้ายกับการสืบชะตาป่าทั่วไปแต่จะแตกต่างกันที่การใช้ผ้าในการผูกต้นไม้ที่อื่นจะใช้ผ้าสีเหลืองแต่ที่ชุมชน แม่กีดหลวงใช้ผ้า 3 สี แทน ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อในอดีต ในช่วงแรกที่เคยผูกด้วยผ้าเหลืองแล้วปรากฏเหตุการณ์ไม่ปกติแก่คนในหมู่บ้านและชาวบ้านก็เชื่อว่าเจ้าป่าเจ้าเขางค์ไม่พอใจและยังเป็นหมู่บ้านที่ได้รางวัลป่าวัฒนธรรมตัวอย่างระดับประเทศ ของจังหวัดตากและรางวัลอื่น ๆ อีกมากมาย

ภาพที่ 2.4 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นชนะเลิศ
อันดับที่ 1 ระดับประเทศ

ภาพที่ 2.5 รางวัลป่าชุมชนตัวอย่าง
ระดับจังหวัดตาก

ภาพที่ 2.6 รางวัลป้าชุมชนชนะเลิศดีเด่น
อันดับที่ 1 ของจังหวัดตาก

ภาพที่ 2.7 รางวัลเครือข่าย (ทสม.) ดีเด่น
ระดับจังหวัดตาก

ประโยชน์ที่ได้จากป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวง ได้จากป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวงได้แก่

1. เป็นแหล่งต้นน้ำและรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน
2. เป็นห้องเรียน แหล่งศึกษาธรรมชาติของนักเรียน นักศึกษาและประชาชน
3. เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า
4. เป็นแหล่งอาหาร
5. เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

อาหารที่ได้จากป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวง

อาหารที่ชุมชนบ้านแม่กตหลวง ได้จากป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวง เช่น ผักกูด ผักหนาม ผักชะอม กระทือ ดอกก้าน ดอกกะเจียว เห็ดโคน หยวกกล้วยป่า น้ำผึ้ง และน้ำมัน

ประวัติความเป็นมาในการจัดการป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวง

ป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวง เกิดขึ้นได้จากท่านพระครูบาศุวภัทฺฐไชย กาญจน เป็นผู้ริเริ่ม และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำชาวบ้านร่วมกันพัฒนาชุมชนและช่วยกันดูแลรักษาป่า รักษาแหล่งน้ำของชุมชนโดยครูบาศุวภัทฺฐไชย กาญจน ได้สังเกตเห็นว่าในป่าชุมชนถูกทำลายไปมากจึงหาวิธีที่จะอนุรักษ์ป่าให้สมบูรณ์เพื่ออนุรักษ์ต้นไม้ ป่าต้นน้ำลำธารให้คงสภาพป่าดั้งเดิม จึงนำพิธีกรรมทางศาสนาขึ้นมาเพื่อให้ชาวบ้านเกรงขามในพิธีกรรมและไม่ทำลายป่าเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ไปถึงชั่วลูกชั่วหลาน (โครงการอนุรักษ์ป่า ป้ารักษุมชน ประจำปี พ.ศ. 2557, หน้า 9)

ประวัติท่านพระครูบาแก้วไชย กาญจน หรือพระครูศิริรัตนากรณ์

ท่านพระครูบาแก้วไชย กาญจน หรือพระครูศิริรัตนากรณ์ ชาตภูมิ หลวงพ่อพระครูศิริรัตนากรณ์ (แก้วไชย กาญจน) มีนามเดิมว่า เด็กชายดวงคำ พลายสาร เกิดเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2458 ตรงกับขึ้น 5 ค่ำเดือน 7 ปีเถาะ ที่บ้านศรีบุญเรือง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน หลวงพ่อเป็นบุตรคนที่ 5 ในบรรดาพี่น้องชายหญิง 9 คน บิดาชื่อ นายยศ มารดาชื่อนางต่อม พลายสาร

หลวงพ่อกุฎาแก้วไชย เป็นคนขยัน มีความอดทน เข้มแข็งมาก ตั้งแต่เมื่อเยาว์วัย ก็มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีความรับผิดชอบสูง มีจิตใจโอบอ้อมอารี สุภาพอ่อนน้อม รู้จักสัมมาคารวะจึงเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไปในหมู่บ้าน เมื่อเจริญวัยได้ 13 ปี พ่อหลวงยศผู้เป็นบิดานำไปฝากเป็นศิษย์วัดอยู่กับเจ้าอธิการขัติยศ โขติธมโม เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง และเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน สมัยนั้นการเรียนหนังสือไทยภาคกลางยังไม่แพร่หลาย ท่านจึงเรียนเฉพาะหนังสือล้านนาไทยพื้นเมืองเหนือกับเจ้าอธิการขัติยศจนแตกฉาน กอปรกับหนังสือล้านนาไทยเป็นหนังสือที่สามารถลงอักขระคาถาอาคมได้หลวงพ่อก็สนใจวิชาอาคม ไปด้วย และเข้าเรียนหนังสือไทยภาคกลาง ณ โรงเรียนประชาบาลวัดม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน จนสำเร็จชั้นประถมปีที่ 2 เมื่ออายุได้ 16 ปี หลวงพ่อมีความมุ่งมั่นปรารถนาที่จะขออุทิศตนเป็นพุทธสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับเมตตาอุปการะจากพระอธิการกาญจนวงษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วงตึ๊ดเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาแล้วพระอธิการกาญจนวงษ์จึงเปลี่ยนชื่อให้ท่านใหม่ว่า แก้วไชย

หลวงพ่อก็อุปสมบทเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2478 ณ พัทธสีมาวัดม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน โดยมีพระครูนนทสมณาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดน่าน เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูธรรมสิริสุนทร เจ้าอาวาสวัดภูมินทร์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูสิริธรรมกิต เจ้าอาวาสวัดอภัย เป็นอนุสาวจารย์ ได้รับฉายาว่า แก้วไชย กาญจน วันหนึ่งในขณะที่หลวงพ่อดีแผ่เมตตาจิตพระธรรมวินัยญาณเหมือนนิมิตไปว่าท่านกำลังเดินทางมุ่งหน้าไปยังทิศตะวันตกของประเทศที่มีป่าเขาทึบ มีภูเขาสูงเสียดฟ้าทำให้ท่านคิดได้ว่าอยากจะสร้างเสนาสนะวัดที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดารสักแห่งสองแห่งของทิศดังกล่าว แล้วจะกลับมายังจังหวัดน่าน

ปี พ.ศ.2493 ท่านได้กราบลาพระเดชพระคุณหลวงปู่ขัติยศออกจากวัดศรีบุญเรือง จังหวัดน่าน มุ่งตรงไปยังอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ในขณะที่นั้นจากจังหวัดตากไปยังอำเภอแม่สอดยังไม่มีทางรถยนต์วิ่ง ท่านต้องเดินทางด้วยเท้าขึ้นเขาลงห้วย พักแรมตามระหว่างทาง 3 คืน 4 วัน จนถึงอำเภอแม่สอด เมื่อถึงแม่สอดแล้วท่านได้พำนักอยู่ ณ วัดคอนไชย อำเภอแม่สอดเป็นเวลาพอสมควร ในขณะที่พักอยู่วัดคอนไชยท่านได้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดคอนไชย เช่น สร้างกุฏิหอฉันพระอุโบสถกำแพงวัด โบราณล้านนาที่ใช้เป็นศาลาพักแรมของประชาชนทั่วไปได้ขณะเดียวกันได้สร้าง

พระอุโบสถศาลาการเปรียญวัดอรัญเขตพระอุโบสถวัดมณีไพรสณฑ์จนชื่อเสียงของท่านเลื่องลือไปทั่วของการเป็นพระนักพัฒนาเป็นนายช่างก่อสร้างวัดวาอารามเมื่อท่านได้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอแม่สอดจนเป็นที่พอใจตามที่ตั้งปณิธานไว้ตั้งแต่แรกแล้วนั้น ท่านเตรียมตัวที่จะเดินทางกลับยังจังหวัดน่าน ในขณะที่เดียวกันนั้นนายศ คำมาและนางมุล ภริยา พร้อมด้วยคณะทายกทายิกาวัดมาตานุสรณ์ ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด พร้อมด้วยชาวบ้านจำนวนมากได้พร้อมใจกันกราบอาราธนาใจนิมนต์ขอหลวงพ่อกับพระภิกษุที่วัดเพราะวัดไม่มีพระภิกษุอยู่ประจำมีเพียงแต่สามเณรท่านจึงรับนิมนต์ไว้และตั้งใจว่าจะขออยู่เพียงแค่ 1 พรรษาเท่านั้น เมื่อออกพรรษาแล้วคณะทายกทายิกาผู้อุปการะวัดได้ปรึกษาหารือที่จะสร้างพระวิหารของวัดเพราะวิหารหลังเก่าชำรุดทรุดโทรมมากด้วยความมีเมตตาจิตหลวงพ่อก็จำเป็นต้องอยู่ช่วยสร้างพระวิหารจนแล้วเสร็จพร้อมกับขอพระราชทานวิหารสูงคามสีมาให้แก่ วัดมาตานุสรณ์

เมื่อปลายปี พ.ศ. 2494 ต่อมาจึงได้รับพระบรมราชานุญาต เมื่อปี พ.ศ. 2495 ทางวัดจึงทำพิธี ฝังลูกนิมิตและผูกพัทธสีมาในปีนั้น โดยหลวงพ่อก็ได้ใช้วิหารที่สร้างขึ้นใหม่นั้นเป็นโรงอุโบสถเพื่อพระสงฆ์ทำสังฆกรรมต่อไป

ต่อมาวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2496 หลวงพ่อก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์อย่างเป็นทางการ นับแต่นั้นมาหลวงพ่อก็ได้สร้างผลงานมากมายไม่เฉพาะแก่ชาวแม่กาษาหรือ ชาวแม่สอดเท่านั้นแต่ท่านยังได้ช่วยเหลือสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ที่ล้วนแล้วเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนมากมายนานับการไม่ว่าจะเป็นในเขตท้องที่จังหวัดตากทั้ง 5 อำเภอชายแดนแม้กระทั่งจังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน ท่านยังเป็นประธานในการจัดสร้างซ่อมแซมบูรณะปฏิสังขรณ์ลานพระธาตุแช่แห้งพญานาคคู่ขนานทางขึ้นไปยังพระธาตุแช่แห้งตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

พระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญไชย เป็นพระเถระผู้ทรงศีลบริสุทธิ์ เป็นที่พึ่งของคณะศิษยานุศิษย์และประชาชนผู้ที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาทั้งหลาย หลวงพ่อกับพระแก้วมรกต มีปฏิปทาอันงดงามสมเป็นสมณสาธูปทุกอย่างที่ทุกคนกราบไหว้ท่านได้อย่างสนิทใจ ผู้ใดได้มีโอกาสนมัสการกราบไหว้ท่านแล้วจะรู้สึกมีความสุขเกิดศรัทธาเลื่อมใสรู้สึกมีกำลังใจ สามารถที่จะเอาชนะปัญหานั้น ๆ ได้อย่างประหลาด นับได้ว่าหลวงพ่อบุญไชย เป็นผู้ควรเคารพบูชาอย่างยิ่งรูปหนึ่งด้วยเพราะท่านเป็นพระเถระผู้ทรงวิทยาคณ มีพลังจิตตานุภาพสูง เป็นผู้มีคาถาอาคมแก่กล้า ท่านจึงเป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั่วไป กว่า 50 ปี ที่ท่านอยู่แม่สอดได้มอบวัตถุมงคลให้กับลูกศิษย์ลูกหาตลอดจนชาวบ้านทั่วไปนับแสน ๆ คนปรากฏว่ายังไม่เคยมีผู้ใดประสบกับภัยอันตรายทั้งปวงจนท่านได้รับฉายานามว่า เทพเจ้านักบุญแห่งลุ่มน้ำเมย

สมณศักดิ์ของหลวงพ่อบุญไชย ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพระครูสิริรัตนากรณ์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2512 และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลแม่กาษา เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2533 ปลายปีพ.ศ. 2541 หลวงพ่อกับพระภิกษุที่วัดเพราะวัดได้พร้อมใจกันกราบอาราธนาใจนิมนต์ขอหลวงพ่อกับพระภิกษุที่วัดเพราะวัดไม่มีพระภิกษุอยู่ประจำมีเพียงแต่สามเณรท่านจึงรับนิมนต์ไว้และตั้งใจว่าจะขออยู่เพียงแค่ 1 พรรษาเท่านั้น เมื่อออกพรรษาแล้วคณะทายกทายิกาผู้อุปการะวัดได้ปรึกษาหารือที่จะสร้างพระวิหารของวัดเพราะวิหารหลังเก่าชำรุดทรุดโทรมมากด้วยความมีเมตตาจิตหลวงพ่อก็จำเป็นต้องอยู่ช่วยสร้างพระวิหารจนแล้วเสร็จพร้อมกับขอพระราชทานวิหารสูงคามสีมาให้แก่ วัดมาตานุสรณ์

ตลอดลมอีกเสบ เคยอาพาธหนักที่สุดเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 หลังจากนั้นหลวงพ่อก็เข้ารับการรักษาอีกครั้ง ในวันอังคารที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 เมื่อเวลาบ่าย และต่อมา หลวงพ่อก็ได้ละสังขารด้วยอาการสงบ เมื่อเวลา 22.05 น. ของวันอังคารที่ 9 แรม 9 ค่ำ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 สิริอายุ รวม 83 ปี 8 เดือน 7 วัน 65 พรรษา (สมศักดิ์ เชาวศิริพิงศ์, 2560)

ภาพที่ 2.8 ท่านพระครูบาภัยไชย กาญจนโน

ที่มา : โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษุมชน ประจำปี พ.ศ.2557

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหลายๆท่าน ดังนี้

สหทัยา ศิวิเศษ (2550 , หน้า 75-78) ได้วิจัย ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำกรณีกลุ่มรักป่าศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มรักป่าศรีถ้อยเกิดขึ้นจากการต่อต้านการสัมปทานป่าและมีแนวคิดการอนุรักษ์ป่าโดยการประยุกต์ประเพณีทางศาสนาให้เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชนโดยกิจกรรมจะเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกและเป็นการชี้แนะให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของทรัพยากร

ป่าไม้กิจกรรมที่กลุ่มป่าศรีถ้อยคำ ถือว่าเป็นระบบความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านใน การอนุรักษ์ป่า มี 3 มิติคือ 1) ภูมิปัญญาชาวบ้านในการฟื้นฟูต้นน้ำ มีองค์ความรู้สัมพันธ์กัน 3 ด้าน ดังนี้

(1) องค์ความรู้ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โดยมีการจัดความสัมพันธ์ที่จะให้คนอยู่ร่วมกันโดยกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวทางให้คนในชุมชนปฏิบัติและกระบวนการสร้างจิตสำนึกให้คนรักและอนุรักษ์ป่า (2) องค์ความรู้โดยแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติโดยพบความสัมพันธ์ผ่านระบบการได้ประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพเป็นหลักและระบบการผลิตเพื่อขาย ที่พึ่งพาและรักษาสมดุลของธรรมชาติในการพึ่งพาธรรมชาติทำให้ชาวบ้านเล็งเห็นความสำคัญของป่าและมีส่วนร่วมในการรักษาป่าจึงเห็นได้ว่าระบบการผลิตจึงมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ (3) องค์ความรู้ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติจะพบความสัมพันธ์โดยผ่านความเชื่อเรื่องผี 2) ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นน้ำ มี 2 ลักษณะ ดังนี้ (1) ลักษณะที่เป็นความรู้ ความสามารถ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาโดยจัดการป่าชุมชนที่มีรากฐานจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ในการจัดยึดหลักการใช้ประโยชน์ส่วนรวม (2) ลักษณะที่เป็นความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรมคือการปรับเปลี่ยนประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับคนเพื่อมาทำหน้าที่และบทบาทเพื่ออนุรักษ์ โดยพบว่าความสัมพันธ์ มนุษย์ธรรมชาติและผีโดยการแสดงความเคารพนับถือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่มีต่อธรรมชาติโดยการมีวิถีชีวิตในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมใดๆก็ตามควรให้คนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการให้มากขึ้นเพราะภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่ชุมชนมีนั้นเกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยายและสืบทอดต่อๆ กันมาเป็นความรู้ที่ยั่งยืนและให้มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรสูงสุด

ลัดดา หงส์รพีพันธุ์ (2551) ได้วิจัย รูปแบบที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วยความศรัทธาต่อเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ที่มีจริยวัตรที่งดงามน่าเลื่อมใสโดยเฉพาะการดูแลรักษาป่าภายในวัด ความยำเกรงต่อสิ่งที่เหนือกว่าธรรมชาติ เช่น ภูติผีปีศาจ รุกขเทวดาที่อารักขารักษาผืนป่า ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปล้วงละเมิด หรือนำสิ่งของออกมาจากวัดมาใช้ส่วนตัวถือว่าชีวิตไม่มีความสุขเกิดอาเพศต่าง ๆ ของคนในครอบครัวรูปแบบ ที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้นจำเป็นต้องอาศัยกฎ 3 กฎ คือ กฎหมาย กฎสังคม และกฎศาสนา เป็นมาตรการควบคุม ดูแลและรักษาป่าโดยการใช้หลักพุทธความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น การปลุกจิตสำนึกสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่ารูปแบบที่เหมาะสมของการฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วม ต้องมีการจัดกิจกรรมที่เป็นการฟื้นฟูสภาพป่าในวัดมีความจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุก

ภาคส่วนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมบำรุงฟื้นป่าการปลูกป่าทดแทนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมเกี่ยวกับป่าทุกรูปแบบและการป้องกันไฟป่ารูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสานให้ยั่งยืน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนร่วมกันตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กรที่พึงมีต่อวัด ด้วยรูปแบบการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายพิทักษ์ป่า และผลักดันให้โครงการวัดเป็นผู้ดูแลป่าเข้าสู่แผนแม่บทระดับชาติเพื่อรองรับงบประมาณสนับสนุน

วิมล เร่งศึก (2552) ได้วิจัย ป่าวัฒนธรรม : แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า เบื้องต้นของความเป็นมาเนื่องด้วยวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชาวจังหวัดนครราชสีมาที่มีความเกี่ยวข้องกับป่าที่อยู่รอบชุมชนป่าวัฒนธรรมตามความหมายของชาวบ้านคือ ป่าของชุมชนที่มีการดำเนินการ โดยชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยชาวบ้านได้ดำเนินการตามภูมิปัญญาของชุมชนซึ่ง ประกอบด้วย ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและเทคโนโลยีทำให้ถูกลดความสำคัญลงไปอย่างมากแนวโน้มในอนาคตเมื่อความสำคัญในด้าน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน ไม่ให้ความสำคัญกับป่าจะเป็นสาเหตุทำให้ป่าถูกทำลายจนหมดไป ได้สภาพปัจจุบันและปัญหาป่าวัฒนธรรม (ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์) ของจังหวัดนครราชสีมาเปลี่ยนแปลงไปในทางลบคือสภาพป่าจากที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกจากชาวบ้านและประชาชนทั่วไปโดยการนำไปสร้างบ้านและสาธารณประโยชน์เผาถ่านและทำฟืนการนำไม้ไปขายในลักษณะอื่นปัจจุบันสภาพป่ามีความเสื่อมโทรมในบางพื้นที่เห็นปัญหา ที่เกิดขึ้นในป่าทำเลเลี้ยงสัตว์และได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาในบางพื้นที่ยังไม่เห็นปัญหาและปล่อยให้มีการบุกรุกป่าการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาป่าวัฒนธรรมโดยการใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับป่า ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนทุกคนเริ่มจากการร่วมกัน ออกความคิดเห็นศึกษาให้เห็นสภาพปัญหาและตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้ร่วมกันวางแผนในการดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา โดยยึดหลักภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนจากนั้นได้ร่วมกันปฏิบัติตามแนวทางที่ได้วางแผนไว้และทุกคนได้มีส่วนร่วมในการร่วมกันรับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับป่าวัฒนธรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันอนุรักษ์ไว้แล้วนั่นเอง

สุพิมล ศรีศักดิ์และคณะ (2555) ได้วิจัย รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธและศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น และประชาชน จำนวน 30 คน เครื่องมือในการเก็บรวบรวม

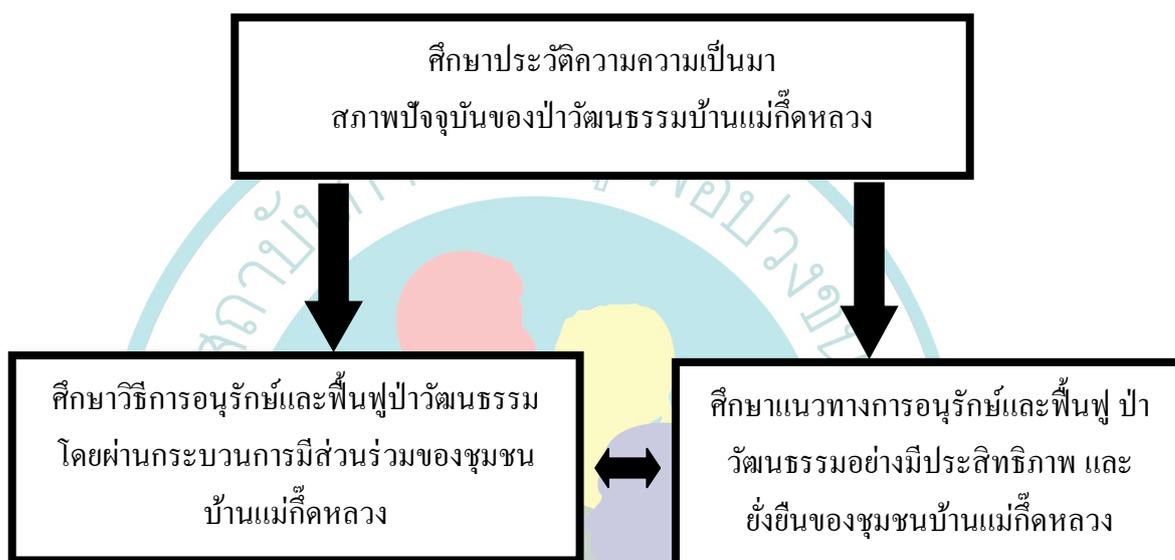
ข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ และการสังเกต วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุป ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิดและหลักการในการจัดการป่าชุมชน พบว่า พระสงฆ์และชาวบ้านมีแนวคิดร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าโดยยึดหลักการตามทางราชการที่กำหนด เกิดจากการมองเห็นภัยที่จะมาถึงหากขาดป่าไม้ เช่น ความแห้งแล้ง อากาศร้อน การขาดพินมาใช้เพื่อหุงต้ม ถึงแม้จะมีการดำเนินการเฉพาะตน แต่หากเป็นไปได้เพื่อส่วนรวม ชุมชนก็ให้ความสำคัญแบบไตรภาคีในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2. รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า (1) ป่าดงวังอ้อเป็นต้นแบบที่ดีเพราะมีการกำหนดเขต มีกิจกรรมสร้างความขับเคลื่อนตลอดเวลา มีคณะกรรมการบริหารโดยชุมชนคัดเลือกกันเอง (2) ป่าดงบั้งไฟ มีการจัดการตามธรรมชาติ แต่ยังไม่มีการจัดการป่าชุมชน (3) ป่าดงฟ้าห่วน เป็นการบริหารจัดการตามระบบของรัฐ ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนมีการปลูก การกำหนดแปลงพรรณไม้ชัดเจน การเพาะพันธุ์กล้าไม้เพื่อแจกจ่ายแก่ชาวบ้านตลอดทั้งระบบบริหารจัดการ 3. ปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า (1) การมีหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมดูแล การมีพระสงฆ์มีกรรมกรหมู่บ้าน และการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้เป็นปัจจัยส่งเสริม (2) การขาดผู้นำงบประมาณในการดำเนินงาน แนวทางในการปฏิบัติที่ดี กฎกติกา ระเบียบ รูปแบบ การมีส่วนร่วม รับผิดชอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ จิตสำนึกและความเอาใจใส่ เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ชญาณิศ เกตุแก้ว (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่าการจัดการป่าโดยชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่มีรูปแบบการจัดการป่าออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าชุมชนใช้สอย โดยมีลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน คือ ป่าชุมชนอนุรักษ์ หมายความว่า ป่าที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งป่าดังกล่าวห้ามมิให้มีการบุกรุกทำลายโดยเด็ดขาดทุกคนจะต้องช่วยรักษาและ ป่าชุมชนใช้สอย คือ บริเวณตั้งแต่เขตติดต่อกับวัด เป็นแนวเขตเรื่อยไปจนถึงบริเวณวังมัจฉา รวมถึงบริเวณพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด ส่วนพื้นที่ทำการเกษตรที่มีมาก่อนใช้ระเบียบนั้นอนุญาตให้ทำการเกษตรต่อไปแต่ห้ามบุกรุกเพิ่มเติมเป็นอันตรายอนุญาตให้หาหน่อไม้เห็ด อาหารอื่น ๆ ได้แต่ห้ามทำการเพื่อการจำหน่ายออกจากหมู่บ้าน ให้จำหน่าย เฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น โดยป่าชุมชนทั้งสองลักษณะ เรียกได้ว่ามีกฎกติกาในการใช้ประโยชน์คล้ายคลึงกัน เพียงแต่มีการให้คำจำกัดความในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับ ข้อตกลงร่วมกันของคนภายในชุมชนด้วยกันเองและข้อตกลงร่วมกับชุมชนใกล้เคียงที่มีพื้นที่ป่าติดต่อกัน แนวคิดวิธีคิดที่ใช้ในการจัดการป่าชุมชนคือ “การยึดตามหลักคำสอนตามพระพุทธศาสนา และสำนึกรักบ้านเกิด” และชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีชุมชนจึงได้นำมาเป็นกุศโลบายที่ช่วยในการรักษาป่าไม้ควบคู่กับการรักษาป่าที่เป็นรูปธรรมของชุมชนด้วย เช่น พิธี

กรรมการบวชป่าและพิธีกรรมการสืบชะตาป่าและการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ มีพัฒนาการจัดการป่าชุมชนของบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ได้ 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงเริ่มต้น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ (พ.ศ. 2535-2542) ช่วงความเปลี่ยนแปลงและการขยายพื้นที่จัดการทรัพยากรป่าไม้ (พ.ศ. 2543-2550) และช่วงพื้นที่ต้นแบบและเครือข่ายชุมชนบ้านแม่เจดีย์ (พ.ศ. 2551-2555) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ พบว่า เกิดปัญหาการไม่เข้าใจของชาวบ้านกับชาวบ้านที่เสียผลประโยชน์ตลอดจนนายทุนที่เสียประโยชน์จากการจ้างคนทำไร่เลื่อนลอยตามไหล่เขา และปัญหาจากการขาดทุนทรัพย์ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้เพราะทุนทรัพย์เป็นตัวแปรสำคัญในการแบ่งเบาภาระในการอนุรักษ์ป่าไม้ได้เป็นอย่างดีทั้งนี้ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม คือ ต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านจึงจะเป็นแนวทางที่สามารถแก้ปัญหาได้กล่าวคือ“ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่ปัญหาของผู้ใดผู้หนึ่งแต่เป็นปัญหาทางสังคมการที่เราจะมอบภาระให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งแก้ไข ย่อมจะไม่เกิดประสิทธิผลโดยแท้ ดังนั้น เมื่อทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นทุกคนในสังคมก็ต้องร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันแก้ปัญหา” ผลสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนคือชาวบ้านในชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น การกลับมาของสัตว์น้ำ สัตว์ป่า และพืชพันธุ์ รวมทั้งเป็นหมู่บ้านต้นแบบศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายศูนย์เรียนรู้การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนจังหวัดเชียงรายเป็นชุมชนที่สนใจเรื่องการอนุรักษ์มาเรียนรู้ประสบการณ์แนวทางการอนุรักษ์ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวคิดในการกำหนดการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง ศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กืดหลวงและเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กืดหลวง ผู้วิจัย ได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. วิธีการและเทคนิคในการวิจัย
3. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง
4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถานที่ในการดำเนินการวิจัย
7. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย
8. ปฏิทินการปฏิบัติงาน
9. การนำเสนอข้อมูล

รูปแบบในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง ศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดย

ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กาดหลวงและเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กาดหลวง ซึ่งผู้วิจัยมีวิธีการและ
เทคนิคที่ใช้ในการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการ ที่มีความสำคัญ เพื่อให้
ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อมโยงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
2. การสัมภาษณ์
3. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เช่น หนังสือ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ
สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

3. แหล่งที่มาของข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่สำคัญ ได้แก่ บุคคล เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์ เอกสารทุกประเภท และข้อมูล
จากหน่วยงาน รวมไปถึง ภาพถ่าย แผนที่ ซึ่งผู้วิจัย ได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามแหล่งที่มา ได้แก่

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

1. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าหน้าที่
ของรัฐ ผู้นำชุมชน และกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง ซึ่งล้วนแล้วเป็นบุคคลสำคัญ
ที่เกี่ยวข้องกับป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง

2. กลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทน
คณะกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง และตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 ราย
ได้แก่

1. เจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์บ้านแม่กาดหลวง
2. ประธานป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง

3. ประธานอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด (ทสม.)
4. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา
5. เจ้าหน้าที่สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ 4 (ตาก) กรมป่าไม้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ผู้วิจัย ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอีกแนวทางหนึ่งนั้น ได้แก่

1. แนวสัมภาษณ์

2. แนวสังเกต

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแนวสัมภาษณ์

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องมือแนวการสัมภาษณ์
2. กำหนดหัวข้อประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. ดำเนินการสร้างแนวสัมภาษณ์

4. นำเครื่องมือแนวการสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำ

5. ปรับปรุงเครื่องมือแนวการสัมภาษณ์ตามคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา

6. จัดพิมพ์เครื่องมือแนวสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแนวสังเกต

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องมือแนวสังเกต
2. กำหนดหัวข้อประเด็นที่ต้องการสังเกตให้ครอบคลุม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. ดำเนินการสร้างแนวสังเกต

4. นำเครื่องมือแนวสังเกตเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำ

5. ปรับปรุงเครื่องมือแนวสังเกตตามคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา

6. จัดพิมพ์เครื่องมือแนวสังเกตฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการสังเกตกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตามขั้นตอนโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. วิธีการเก็บข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูล แนวคิดทฤษฎีจากหนังสือ บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม หลังจากได้ระบุกลุ่มประชากรเป้าหมายแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การสัมภาษณ์

เป็นแนวสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยกำหนดคำถามปลายเปิด เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนผู้นำชุมชนและตัวแทนคณะกรรมการป่าวัดนธรรมบ้านแม่กีดหลวง โดยมีคำถามประกอบการสัมภาษณ์ ได้แก่

1. ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัดนธรรมบ้านแม่กีดหลวง
2. วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัดนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนบ้านแม่กีดหลวง

3. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัดนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง

2. ขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์

1. ติดต่อกลุ่มประชากรเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตดำเนินการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ได้มีการนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ที่จะให้สัมภาษณ์

2. ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรเป้าหมายซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดตามประเด็นเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้

3. การสังเกต

ผู้วิจัยใช้แนวสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปในพื้นที่เพื่อร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าวัดนธรรม เช่น การบวชป่า การสร้างฝาย และการปลูกป่าทดแทน พร้อมสังเกตสภาพปัจจุบันของป่าวัดนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัย ได้นำข้อมูลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีจาก บทความวิจัย วารสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่เก็บรวบรวมได้ โดยการนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ตามประเด็นหลักที่วางไว้ให้เชื่อมโยงและสอดคล้องเพื่ออธิบายผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และนำเสนอผลการวิจัยที่ถูกต้องสมบูรณ์ พร้อมทั้งมีภาพประกอบ

สถานที่ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเลือกพื้นที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เนื่องจากเป็นป่าวัฒนธรรมตัวอย่างที่สามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าได้อย่างอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามโครงการ คนรักป่า ป่ารักชุมชน รางวัลป่าชุมชนชนะเลิศระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2557 จึงเป็นที่น่าสนใจว่าป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง นั้นได้ประสบผลสำเร็จในการจัดการป่าวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อป่าวัฒนธรรมพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐบาล และภาคเอกชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน กำหนดแนวทาง ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนต่อไป

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษา ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2559 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560

ปฏิทินการปฏิบัติงาน

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง ศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวงและเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง โดยผู้วิจัยได้กำหนดปฏิทินในการปฏิบัติงาน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

กิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่ป่าวัดนธรรม ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร บทความ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต	ตุลาคม-พฤศจิกายน พ.ศ.2559	ผู้วิจัย
กำหนดขอบข่ายเนื้อหาสาระของเครื่องมือให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย	ธันวาคม พ.ศ. 2559	ผู้วิจัย
ร่างเครื่องมือตามขอบข่ายที่กำหนด เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุง	มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560	ผู้วิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา
การลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัดนธรรมบ้านแม่กุดหลวง	มีนาคม-พฤษภาคม พ.ศ.2560	ผู้วิจัย
นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาวิเคราะห์ สรุป และเขียนรายงานการวิจัย	มิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ.2560	ผู้วิจัย

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัย นำข้อมูลจากการศึกษาที่เก็บรวบรวมนำมาเรียบเรียงให้เป็นระเบียบ โดยการนำข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูล จัดหมวดหมู่ตามประเด็นหลักที่วางไว้ให้เชื่อมโยงและสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กืดหลวงและเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต โดยมีบุคคลกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าวัฒนธรรม และเจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 5 ราย

ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่าป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เดิมเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติละเมา ปัจจุบันได้รับอนุญาตจากป่าไม้จังหวัดตากให้เป็นป่าวัฒนธรรม เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2545 มีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 5,250 ไร่ มีบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ป่าห้วยขุ่น ป่าขุนห้วยแม่กืดหลวง และป่าขุนห้วยสัมป่อย แบ่งเป็นเขตหวงห้ามเพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและแบ่งเป็นป่าไม้ใช้สอย ครอบคลุมทั้ง 6 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 บ้านแม่กืดใหม่ หมู่ 3 บ้านไทยสามัคคี หมู่ 9 บ้านใหม่ริมเมย หมู่ 10 บ้านใหม่พัฒนา หมู่ 12 และบ้านแม่กืดใหม่ดอนสว่าง หมู่ 15 โดยมีอาณาเขตติดต่อ ด้านทิศเหนือ จด ป่าสงวนแห่งชาติแม่ละเมา ด้านทิศใต้ จดห้วยแม่ปะและป่าสงวนแห่งชาติแม่ละเมา ด้านทิศตะวันตก จด ห้วยแม่ปะและห้วยน้ำดิบ ด้านทิศตะวันออก จด ที่ทำกินราษฎร

ลักษณะของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง เป็นป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณ มีพรรณไม้ที่มีค่ามากมายหลายชนิดที่สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ต้นยาง ต้นมะเดื่อ ไม้ซาง ไม้รวก ไม้ไผ่ และไม้บง เป็นต้น

ลักษณะโดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน มีร่องห้วยเป็นป่าอับชื้น มีลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดปี ได้แก่ ลำห้วยขุนและห้วยแม่ปะ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และมีถ้ำอยู่ 4 แห่ง คือ ถ้ำโขง ถ้ำเสือ ถ้ำกัวป่าไฟ ถ้ำพระเจ้าแก้ว และมีสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า นก กระรอก ตะกวด กิ้งก่าบิน หมี เก้ง และ หมูป่า เป็นต้น

นายพนม นามผาญ ได้เล่าถึงความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง ว่า ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงในอดีต นั้น เดิมอุดมสมบูรณ์มาก แต่เพราะว่าต่างคนต่างตัดไม้ต้น บุกรุกป่า เพื่อทำไร่ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเขียว จากสมบูรณ์เลยกลายเป็นความแห้งแล้ง ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงเกิดความเสื่อมโทรมและถูกทำลายอย่างหนัก น้ำจากภูเขาที่เคยมีไม่พอใช้ ต้องเจาะบาดาลสูบน้ำขึ้นมาใช้ จนปีพ.ศ 2543 ชาวบ้านอยู่ไม่ได้ เพราะค่าน้ำมัน ปั่นเครื่องสูบน้ำแพงมาก เดือนหนึ่งตกประมาณ 1 หมื่นบาท แกรมของป่าที่ชาวบ้านเคยหาเก็บมากินได้ไม่มีทุกอย่างต้องซื้อหมด ต้นทุนชีวิตแพงขึ้น

นายปราริชาติ เขียวล่ออัน ได้เล่าเพิ่มเติมว่า ชาวบ้านเริ่มมีการตื่นตัวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นได้มีการพูดคุย และปรึกษาหารือกัน โดยมีผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน วัด โรงเรียน โดยมองเห็นผลที่อาจเกิดขึ้นอีก ซึ่งถ้าปล่อยให้มีการตัดไม้ทำลายป่าแบบนี้ ความแห้งแล้ง ก็จะเกิดขึ้นตามมาเหมือนเดิม ทุกฝ่ายต้องช่วยกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ จึงได้มีการประชุมประชาคมหมู่บ้าน แลกเปลี่ยน พูดคุยกับชาวบ้านแม่กีดหลวงเพื่อช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องป่าไม้และต้นน้ำลำธารบ้านแม่กีดหลวง จากมติที่ประชุมเห็นชอบร่วมกัน คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการการกำหนดเขตป่าให้ชัดเจน การบริหารจัดการป่าร่วมกัน โดยร่วมกันตั้ง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับบทกำหนดโทษ ค่าปรับสินไหมไว้ปฏิบัติต่อป่าให้เหมือนกัน

นายพนม นามผาญ ได้เล่าเพิ่มเติมว่าจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์ป่า ซึ่งได้สอดคล้องกับคำบอกเล่าจากคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม ว่าแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง ริเริ่มโดยท่านพระครูบาทูชัย กาญจน เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยคำริที่ว่า มีป่าย่อมมีน้ำ มีน้ำย่อมทำให้เกิดชีวิตและชาวบ้านก็จะได้พึ่งพาประโยชน์มหาศาลจากป่าผืนนี้ ท่านได้พัฒนาวัดมาตานุสรณ์ และผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้โดยได้เล็งเห็นว่า ป่าวัฒนธรรมถูกทำลายไปมาก จึงหาวิธีที่จะอนุรักษ์ป่าให้สมบูรณ์เพื่ออนุรักษ์ผืนป่าต้นน้ำให้คงสภาพป่าดั้งเดิม จึงจัดให้มีพิธีบวชป่าพิธีกรรมทางศาสนาขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกรงขามในพิธีกรรมไม่ทำลายป่าเพื่อให้เยาวชนและประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืนในเวลาต่อมา จนได้รับการยกย่องให้เป็นพระนักพัฒนาป่าบ้านแม่กีดหลวง นับเป็นเวลาที่ยาวนานเป็นสิบ ๆ ปีที่ชาวบ้านแม่กีดหลวงได้ร่วมกันต่อสู้และปกป้องป่าวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีท่านพระครูบาทูชัย กาญจน

เป็นแรงผลักดันและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ถึงแม้ว่าท่านจะมรณภาพไปแล้วแต่ชุมชนบ้านแม่กืตหลวงก็ยังคงสืบทอดสานต่อเจตนารมณ์ของท่านตลอดมา ระยะเวลาที่ผ่านมาได้พลิกฟื้นฟื้นป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวงให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งจนกลายเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร โดยชาวบ้านสามารถเก็บเห็ดชาง เห็ดโคน เห็ดถอบ ผักกูด ผักหนามนำไปทำอาหารกินและยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้เสริมในชุมชนอีกด้วยและป่าแห่งนี้ยังเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญ ถือเป็นหัวใจหลักที่นำประโยชน์ไปสู่ชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้าน

จากคำบอกเล่าของนายพนม นามผาญ ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวง ว่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวงโดยการนำของเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์ คณะกรรมการป่าวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่กืตหลวง และชาวบ้านแม่กืตหลวง ได้จัดทำโครงการสืบสานศรัทธาครูบาศุขชัย ร่วมใจอนุรักษ์ลำห้วยแม่กืตหลวง ซึ่งมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลแม่กาษา เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมสนับสนุน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าวัฒนธรรมและพื้นที่ในตำบล ส่งเสริมศักยภาพ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนและส่งเสริมสร้างจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนกลับมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของท่านครูบาศุขชัย กาญจนโณที่ได้อริไว้อย่างเคร่งครัด จึงส่งผลให้เกิดโครงการต่าง ๆ มากมาย เช่น

1. จัดให้มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน ราษฎรทั้ง 6 หมู่บ้าน ให้เข้าถึงนโยบายและแนวทางในการดูแลรักษาป่าไม้ให้ยั่งยืน
2. จัดให้ทำแนวเขตบริเวณป่าชุมชน
3. การป้องกันไฟป่า
4. การสร้างฝายกักเก็บน้ำ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่า
5. การปลูกป่าทดแทนอย่างต่อเนื่อง
6. โครงการจัดตั้งกองทุนดูแลป่าชุมชนแม่กืตหลวง
7. มุลนิธิครูบาศุขชัยสืบสานดูแลป่าชุมชน
8. กองทุนดูแลป่าชุมชน ห้วยขนุน
9. กองทุนประปาหมู่บ้านและได้รับสมทบทุนจากผ้าป่าสามัคคีในการทำบุญสืบชะตาป่าทุกปี

นายถนอม สอนไว ได้เล่าเพิ่มเติมว่า แนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวง เกิดจากแนวคิดของท่านพระครูบาศุขชัย กาญจนโณที่ได้สร้างจิตสำนึกให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจ มีความรัก ความสามัคคี ให้ช่วยกันป้องกันดูแลรักษาป่าผืนสุดท้ายแห่งนี้

จนกลายเป็นป่าตัวอย่างแห่งความสำเร็จของการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับป่า รวมถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

จากคำบอกเล่าของ นายไสว ต้อยคา ในส่วนของการป้องกันดูแล รักษาป่าในพื้นที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง นั้น อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ตก. 8 (แม่ละเมา) อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ สับเปลี่ยนหมุนเวียนมาลาดตระเวน ดูแลรักษาป่าแถบนี้เป็นประจำทั้งในเรื่องของการดูแลรักษาป่าและการป้องกันไฟป่าคอยให้คำปรึกษาและช่วยเหลือชาวบ้านในส่วนที่ชาวบ้านร้องขอมา

นายพนม นามผาญ ได้เล่าถึงป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงในปัจจุบัน ว่า ความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้กลับมาอีกครั้งหนึ่งจนกลายเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร ซึ่งชาวบ้านสามารถเก็บเห็ดนางฟ้า เห็ดโคน เห็ดถอบ ผักกูด ผักหนาม นำไปบริโภคและยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้เสริมในครอบครัวอีกด้วย ซึ่งป่าแห่งนี้ยังเป็นแหล่งต้นน้ำ ที่ให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ทั้งบริโภคและอุปโภค

นายปราริชาติ เขียวอ่อน ได้เล่าเพิ่มเติม จากการศึกษาที่มีการรณรงค์อย่างจริงจัง เกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยวิธีการต่าง ๆ มีการสร้างภูมิคุ้มกันในการรักษาป่าให้แก่คนในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของป่า วิธีการอยู่ร่วมและใช้ประโยชน์จากป่า จนเกิดวิสัยทัศน์ในการจัดการป่าและทิศทางการทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังส่งเสริมบทบาทเยาวชนในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม ปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เยาวชนได้สะท้อนถึงบทบาทของตนเองในการมีส่วนร่วมต่อการดำเนินกิจกรรม ซึ่งการสร้างการเรียนรู้การมีส่วนร่วมในกลุ่มเยาวชน ราษฎร ทั้ง 6 หมู่บ้าน มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการสืบทอดเจตนารมณ์และอุดมการณ์ของท่านพระครูบาทูญไชย กาญจน ที่ต้องการให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลส่งผลให้ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงเกิดความอุดมสมบูรณ์

นายพนม นามผาญ ได้เล่าถึงที่มาของรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ในการประกวดป่าวัฒนธรรม ว่า โครงการคน รักป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ 2557 ที่เริ่มด้วยการแบ่งเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรม กับพื้นที่เกษตรแยกออกจากกัน ไร่ข้าวโพดจุดไหนรุกกล้าแนวเขตป่า เจ้าของจะต้องเสียสละยอมให้ปลูกป่าขึ้นมาแทน พร้อมมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาควบคุมดูแลป่าไม่ให้มีใครบุกรุกเผาทำลายป่าออกกฎการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อบริโภคในครัวเรือน ห้ามนำไปขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อเด็ดขาด ใครฝ่าฝืนถูกปรับ ด้วยกฎ กติกา และการปฏิบัติที่เคร่งครัด ส่งผลให้ป่าที่เคยแห้งแล้งพื้นที่กลับมาให้ประโยชน์กับคน มีน้ำให้ใช้ได้ทั้งปี ไม่ต้องจ่ายค่าสูบน้ำอีกต่อไป ไร่ข้าวโพดถั่วเขียว มีน้ำหล่อเลี้ยง อาหารของป่าที่หายไปมีกลับมาให้เก็บกิน มีสารพัดสมุนไพร ให้รักษาโรค ไม่ต้องควักเงินซื้ออีกต่อไป ต้นทุนชีวิตถูกลง ความสุขหวนกลับมา แนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

ที่ชุมชนบ้านแม่กาดหลวง นำมาใช้ในการดูแลพื้นที่ป่าวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ การป้องกัน การใช้ประโยชน์ การบำรุงรักษาป่า และการฟื้นฟูป่า จนนำมาสู่การได้รับรางวัลชนะเลิศดีเด่น ระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2557 รับรางวัลจากการประกวดป่าวัฒนธรรม และรางวัลอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ความตั้งใจในการดูแลป่าวัฒนธรรมของพวกเรา ก็ยังคงดำเนินต่อไปไม่มีวันหยุดโดยจะนำเงินรางวัลที่ได้รับไปรวมเป็นกองทุนเพื่อดูแลป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง ที่พวกเรารักและดูแลร่วมกันมาให้อยู่ต่อไปจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

นายถนอม สอนไว ได้เล่าเพิ่มเติม ว่าในปี พ.ศ. 2557 มีป่าวัฒนธรรมที่สมัครเข้าร่วมจำนวน 1,119 แห่ง ทั่วประเทศ ป่าวัฒนธรรม ที่ได้รับรางวัล จำนวน 132 แห่ง ผลการประกวดป่าวัฒนธรรมตัวอย่าง โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษาชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2557 ซึ่งป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง ได้รับรางวัลป่าวัฒนธรรมชนะเลิศระดับประเทศ รับถ้วยรางวัลพระราชทาน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับเงินกองทุนอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรม จำนวน 200,000 บาท ซึ่งก่อนหน้านี้ กรมพัฒนาชุมชนเคยสำรวจรายได้ขั้นพื้นฐานประชาชนในพื้นที่เฉลี่ยอยู่ที่ 30,000 บาท ต่อคนต่อปี แต่พอมาปี พ.ศ.2555 รายได้กลับเพิ่มขึ้นมาเป็น 64,000 บาท ดังนั้นจะชี้ให้เห็นว่าป่าวัฒนธรรมช่วยให้ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ป่าให้ชีวิตกับคนได้จริง

ภาพที่ 4.1 สภาพพื้นที่ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กาดหลวง

วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กืตหลวง

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การป้องกันและดูแลรักษาป่า การฟื้นฟูป่า การอนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรป่าไม้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่นเดียวกับป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวง ซึ่งมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลแม่กาษา เป็นหน่วยงานหลักในการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ได้นำแนวทาง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่โดยมีการส่งเสริม สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่าวัฒนธรรมและพื้นที่ในตำบลส่งเสริมศักยภาพการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนและส่งเสริมสร้างจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนกลับมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

จากการศึกษาวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กืตหลวง ผู้วิจัย สามารถอธิบาย ได้ดังนี้

1. ด้านการป้องกัน

1. การจัดทำแนวป้องกันไฟ

ไฟป่า เป็นตัวการสำคัญในการทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุลไปเนื่องจากผลของการเกิดไฟป่าในพื้นที่ป่าวัฒนธรรม ส่งผลโดยตรงกับสิ่งมีชีวิตในป่าวัฒนธรรมเกิดความเสียหายแก่ทรัพยากร เนื่องจากไฟป่าทำให้สิ่งมีชีวิตทั้งพืช และสัตว์ตายหรือชะงักการเจริญเติบโต รวมทั้งเกิดมลพิษส่งผลเสียด้านสุขภาพแก่ชุมชน เช่น ควันฝุ่นละออง เป็นต้น การทำแนวกันไฟก็เพื่อตัดช่วงความต่อเนื่องของเชื้อเพลิง เป็นการป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่ป่าวัฒนธรรมหรือป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามในพื้นที่ที่กำหนด

นายพนม นามผาน ได้กล่าวถึง กิจกรรมป้องกันไฟป่า ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม ว่า ได้ทำแนวป้องกันไฟรอบป่าวัฒนธรรม โดยเฉพาะชายป่า ที่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ละเมา และด้านที่ติดกับไร่ของประชาชนได้มีการเผาแนวกันไฟโดยดำเนินการเป็นประจำทุกปี (ฤดูแล้ง) นอกจากจะช่วยทำแนวกันไฟแล้ว คณะกรรมการและสมาชิกเครือข่าย ยังให้ความรู้และขอความร่วมมือไม่ให้ราษฎรในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงที่อาศัยประโยชน์จากผืนป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวงในเรื่องของการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรหากมีการจุดไฟในป่าต้องดับไฟให้สนิททุกครั้ง โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษาในการทำแนวเขตป่าวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.2 การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า

2. การตรวจลาดตระเวนป้องกันรักษาป่าวัฒนธรรม

การตรวจลาดตระเวน เป็นการจัดเวรยาม เพื่อควบคุม ดูแลรักษาป่า ป้องกันมิให้บุคคลอื่นมาลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า นั้น จะทำการลาดตระเวนอยู่อย่างต่อเนื่อง แล้วแต่การกำหนดของแต่ละชุมชนว่าจะจัดเวรยามในการลาดตระเวน อย่างไร นายถนอม สอนไว ได้เล่าถึงการลาดตระเวนป้องกันรักษาป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืตหลวง ว่า ในการตรวจลาดตระเวนป่าแต่ละครั้ง จะขอความร่วมมือจากผู้ใหญ่แต่ละหมู่บ้าน ให้จัดกำลังร่วมกันในการตรวจป่าวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.3 การตรวจลาดตระเวนป้องกันรักษาป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง

ที่มา : โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษุมชน ประจำปี พ.ศ.2557

3. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรม
 การประชาสัมพันธ์เป็นกระบวนการหนึ่งในการสื่อสารการมีส่วนร่วมของ
 ประชาชน จากคำบอกเล่าของนายปรีชาติ เขียวล่ออัน ซึ่งได้สอดคล้องกับคำบอกเล่าของนาย
 พนม นามผาน ว่า เมื่อมีการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับแล้วจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ ได้รับรู้
 รับทราบสู่สาธารณะเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันดูแลรักษาป่าร่วมกัน โดยจะนำป้าย
 ประชาสัมพันธ์ที่จัดทำไปติดตั้งในสถานที่ต่างๆเช่น ในบริเวณป่าวัฒนธรรม ป้ายที่จัดทำ ได้แก่ ป้าย
 กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของชุมชน

ภาพที่ 4.4 ป้ายกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก๊กหลวง

4. การจัดการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.)

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและสายพระเนตรอันยาวไกลของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงตระหนักถึงปัญหาและทรงมีพระเมตตาธิคุณ แก่ไขปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องทรงพระราชทาน โครงการ ป่ารกน้ำ และโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โดยมีพระราชปณิธานอันแน่วแน่ที่ต้องการให้ คนกับป่าอยู่กันอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับทรงมีพระราชประสงค์ว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของราษฎรจากผู้บุกรุกทำลาย ให้เป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้นั้น จะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการหยุดยั้งการทำลายทำให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

จากคำบอกเล่าของนายพนม นามผาญ ว่า การจัดการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ การบริหารจัดการและการดูแลรักษาป่าวัฒนธรรม จะมีผู้นำชุมชน และราษฎรในชุมชนจะเข้ารับการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของชาวบ้านในพื้นที่ให้เกิดความรักหวงแหน ความเป็นเจ้าของป่าด้วยกัน และเพื่อให้ชาวบ้านผู้ผ่านการฝึกอบรม มีความรู้ ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนผลกระทบ โดยมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ทหารร่วมเป็นพิธีกรให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่เข้ารับการฝึกอบรม

ภาพที่ 4.5 การฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าบ้านแม่คึดหลวง

5. การจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน(ทสม.)

ในการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายแนวร่วมภาคประชาชนเพื่อเข้าร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐเพื่อทำหน้าที่แจ้งเตือนเฝ้าระวังและคุ้มครองรักษาพื้นที่ป่าไม้อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านเกิดจากแนวคิดในการส่งเสริมสิทธิหน้าที่ของประชาชนในการเข้ามาร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการจัดกระบวนการเพื่อให้มีรวมกลุ่มของประชาชนและพัฒนาเป็นเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน(ทสม.) เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน(ทสม.) เริ่มแรกดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยนำร่องในพื้นที่ 10 จังหวัดควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมนี้ ได้มีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่าย รวมถึงกิจกรรมที่อาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อมจะดำเนินการในพื้นที่ และได้มีการขยายเครือข่ายเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

นายถนอม สอนไว ได้เล่าถึง เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านแม่กืดหลวง (ทสม.) ที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2556 โดยมีผู้นำชุมชนชาวบ้าน และหน่วยงานภาคีในหมู่บ้านแม่กืดหลวง และหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลแม่กาษา โดยรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ภายใต้ชื่อเครือข่ายทสม.จำนวน 117 คน จาก 6 หมู่บ้าน ในตำบลแม่กาษาได้แก่ บ้านแม่กืดหลวง บ้านแม่กืดใหม่ บ้านไทยสามัคคี บ้านใหม่ริมเมย บ้านใหม่พัฒนา และบ้านแม่กืดใหม่คอนสว่าง ภารกิจหลักของสมาชิก ทสม.ทั้ง 6 หมู่บ้าน ดังกล่าว ได้ร่วมกันป้องกันและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่กำลังถูกคุกคามทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนอย่างหนัก โดยที่ผ่านมาการทำงานของเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) บ้านแม่กืดหลวงเป็นไปอย่างเข้มแข็งสามารถรับมือและแก้ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทำให้ได้รับคัดเลือกจากหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบของการทำงาน โดยเฉพาะการจัดการป่าชุมชน ป่าต้นน้ำ และการบริหารแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน

2. ด้านการรักษาป่าวัฒนธรรม

จากคำบอกเล่าของนายพนม นามผาญู ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง ว่า ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง นั้น มีการดำเนินงานในลักษณะของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม เพื่อเฝ้าระวัง ดูแล ป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าไว้ เป็นวิธีการที่จะไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย โดยมีวิธีการจัดการและแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม และการแบ่งเขตป่าอย่างชัดเจน เช่น ป่าหวงห้ามและป่าไม้ใช้สอย ซึ่งจะมีการแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ในลักษณะป่าใช้สอยที่ชาวบ้านสามารถนำไม้จากป่ามาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ ตามข้อกำหนด กฎ ระเบียบในการใช้ป่าวัฒนธรรมร่วมกัน

3. ด้านการฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม

นายถนอม สอนไว ได้เล่าถึงแนวทางจัดการป่าวัฒนธรรมแม่กืดหลวง ด้านการฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม ว่าได้มีการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านรักป่าและควรทำบุญสืบชะตาป่าในเดือนพฤษภาคม และปลูกป่าเพื่อซ่อมแซมในส่วนที่ชาวบ้านได้บุกรุกไปซึ่งกิจกรรมนี้ได้กระทำสืบเนื่องมาทุกปี โดยการให้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง โดยการร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชป่า การสร้างฝาย และการปลูกป่าทดแทน ดังนี้

3.1 พิธีสืบชะตาป่า หรือพิธีบวชป่า

จากการที่ผู้วิจัย ได้เข้าร่วมกิจกรรมในพิธีสืบชะตาป่า ผู้วิจัยได้สังเกตผ้าที่ใช้ในการผูกต้นไม้ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากที่เคยเห็น ทำให้ได้ทราบถึงที่มาของผ้า 3 สี ที่ชุมชนบ้านแม่ก๊กหลวงได้นำมาผูกต้นไม้ในพิธีดังกล่าว ซึ่งจากคำบอกเล่าจากหลวงพ่อครูบาเงิน เจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์ ได้เล่าถึง พิธีสืบชะตาป่า หรือพิธีบวชป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก๊กหลวง ว่า ประเพณีนี้ ได้ริเริ่มมาตั้งแต่ครูบาศักดิ์ไชย เพื่อให้คนรุ่นหลังนั้น ยังคงมีแนวคิดที่จะรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้ต่อไป ส่วนพิธีการสืบชะตาป่าก็จะคล้ายกับการสืบชะตาป่าทั่วไปแต่จะแตกต่างกันที่การใช้ ผ้าในการผูกต้นไม้ ที่อื่นจะใช้ผ้าสีเหลืองแต่ที่ชุมชนแม่ก๊กหลวงจะใช้ผ้า 3 สี ซึ่งเป็นเรื่องราวของความเชื่อในช่วงแรกที่เคยผูกด้วยผ้าเหลืองแล้วเกิดปรากฏเหตุการณ์ไม่ปกติแก่คนในหมู่บ้านชาวบ้านเกิดการล้มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและชาวบ้านก็เชื่อว่าเจ้าป่าเจ้าเขาดงไม่พอใจที่ใช้ผ้าเหลืองไปผูกต้นไม้ หลังจากนั้นเป็นต้นมา คนในชุมชนก็เลยหันมาใช้ผ้า 3 สีแทน

3.2 การสร้างฝาย

การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น คือ สิ่งก่อสร้างที่ขวางกั้นทางไหลของน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำหรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงและช่วงที่มีน้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำช้าลงและกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลลงไปยังบริเวณลุ่มแม่น้ำตอนล่างนับเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำได้ดีมากวิธีการหนึ่ง และระบบวางจรรยาที่อำนวยประโยชน์แก่การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่ง

จากคำบอกเล่าของนายปาริชาติ เจียวจ้ออัน ว่า การสร้างที่กักเก็บน้ำหรือสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นของบ้านแม่ก๊กหลวงจะสำเร็จไม่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือร่วมแรงจากหน่วยงานทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุน และสิ่งสำคัญที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านแม่ก๊กหลวง ประโยชน์ของการก่อสร้างฝายกั้นน้ำตามลำห้วยนั้น เท่ากับมีอ่างเก็บน้ำในลำธารขนาดเล็ก ครั้นเมื่อถึงฤดูแล้งน้ำเหล่านี้จะแทรกซึมลงสู่ดินทำให้ดินชุ่มชื้นตลอดปี เมื่อป่าวัฒนธรรมมีความชุ่มชื้นความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศก็จะกลับมาและชุมชนบ้านแม่ก๊กหลวงยังสามารถเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ทางด้านบริโภคแบบประปะหมู่บ้านและการอุปโภคในด้านการทำเกษตรอีกด้วย

3.3 การปลูกป่าทดแทน

นายดอนอม สอนไว ได้เล่าถึงการปลูกป่าทดแทน ว่า เป็นการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนร่วมกันปลูกป่าเพื่อซ่อมแซมในส่วนที่ราษฎรได้บุกรุกไป ซึ่งกิจกรรมนี้ได้กระทำสืบเนื่องมาทุกปี ในเดือนพฤษภาคม โดยการให้คนในชุมชนเข้ามาบิณฑบาตและส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง โดยการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ มีการปลูกป่าให้มีจำนวน

เพิ่มมากขึ้น และช่วยกันดูแลป่าที่มีอยู่เดิมให้คงอยู่ ขณะเดียวกันต้องรักษาป่าให้คนรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม

นายพนม นามผาน ได้เล่าเพิ่มเติมว่าการจัดกิจกรรมการปลูกป่าทดแทนจะมีคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมร่วมกับสมาชิกเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) บ้านแม่กืดหลวงและนักเรียนร่วมกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานส่วนราชการ และหน่วยงานภาคเอกชนในพื้นที่ ร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นประจำ เช่นในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ วันรักต้นไม้ประจำปีของชาติ เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวงรวมทั้งช่วยลดปัญหาภาวะโลกร้อน และยังสร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมและสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวได้กระทำกันทุกปี อย่างต่อเนื่อง และในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ของทุกปีชาวชุมชนบ้านแม่กืดหลวงจะกำหนดให้เป็นวันรักป่าชุมชนของคนแม่กืดหลวงเพื่อเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกเยาวชน และคนในชุมชน

4. ด้านประโยชน์

จากการศึกษา ด้านประโยชน์ที่ชุมชนบ้านแม่กืดหลวงได้รับจากป่าวัฒนธรรม ผู้วิจัยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

4.1 เป็นแหล่งอาหาร

จากคำบอกเล่าของนายพนม นามผาน ว่า ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กืดหลวง นั้นได้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เปรียบเสมือนห้างสรรพสินค้าสำหรับคนในชุมชนนำมาใช้บริโภคในฤดูกาลต่างๆจนกลายเป็นแหล่งอาหาร เช่น ผักพื้นบ้าน หน่อไม้ ผักกูด ผักหนาม ยอดสามสิบ ดอกก้าน เห็ดถอบ ไช้เม็ด น้ำผึ้ง กบเจียด โดยชาวบ้านสามารถเก็บนำไปทำอาหารกินกัน และยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้เสริมในครอบครัวอีกด้วย

4.2 เป็นแหล่งชับน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

นายพนม นามผาน ได้เล่าว่า น้ำที่ไหลจากป่าห้วยขุน และห้วยแม่ปะ ไหลมารวมกันที่อ่างเก็บน้ำห้วยแม่กืดหลวง ซึ่งชาวบ้านแม่กืดหลวงได้ใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรมซึ่งมีการทำระบบประปาภูเขาเพื่อบริโภคและการจ่ายบ้นน้ำ เพื่อทำการเกษตร เป็นการแผ่ขยายความชุ่มชื้นแก่สิ่งแวดล้อมในเพื่อการเพาะปลูก ในการดำรงชีวิตของชุมชนแม่กืดหลวงนั้นต้องอาศัยทรัพยากรน้ำในเรื่องการใช้น้ำอุปโภคบริโภคในการทำเกษตรกรรมกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ทำให้มีรายได้ สามารถเลี้ยงชีวิตและครอบครัว

4.3 เป็นแหล่งสมุนไพร

นายถนอม สอนได้เล่าถึงประโยชน์ที่ชาวบ้านได้จากป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงว่า ชาวบ้านได้ทำลูกประคบ จากสมุนไพร เช่น ไพล หนุ่ยเอ็นยัด ตะไคร้หอม ขมิ้นชัน เพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยและอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ ทำให้เกิดเป็นรายได้หมุนเวียนในชุมชนจากการขายลูกประคบ รวมถึงการบริการนวดด้วยลูกประคบ

นายพนม นามผาน เล่าเพิ่มเติม ว่าชาวบ้านได้นำภูมิปัญญาในการนั่งถ่าน (นั่งโอง) เป็นภูมิปัญญาที่คิดค้นขึ้นมาเพื่อสำหรับหญิงหลังคลอดบุตร โดยการใช้สมุนไพรในท้องถิ่น อาทิ อบเชยเทศ แสมสาร แสมทะเล เทียนคา เปลือกชะลูด นำมาบดรวมกันและนำไปโรยบนถ่านไฟ ที่อยู่ในโองโดยให้ผู้ที่รักษานั่งบนปากโองเพื่อบำบัดอาการ นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาการทักหม้อเกลือ การอยู่เส้าสำหรับหญิงหลังคลอดบุตร การอบสมุนไพรรักษาโรคผิวหนังขับของเสียออกจากร่างกาย

นายปรีชาชาติ เขียวล้อ อธิบายเพิ่มเติมว่า ชุมชนบ้านแม่กีดหลวงได้มีการแปรรูปสมุนไพร เช่น การทำน้ำสมุนไพรชนิดต่าง ๆ บริการให้ประชาชนได้ดื่มกินกันที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา

ภาพที่ 4.6 น้ำสมุนไพรชนิดต่าง ๆ

4.4 เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

นายถนอม สอนได้เล่าว่า ป้าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง นั้น เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและแหล่งศึกษาเรียนรู้โดยได้มีหน่วยงานและสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและต่างประเทศ เช่น วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร อังกฤษ และเวียดนาม

4.5 เป็นแหล่งสร้างรายได้

นายพนม นามผาน ได้เล่าถึงประโยชน์ที่ชาวบ้านสามารถใช้ป่าเพื่อสร้างรายได้ โดยแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ ในลักษณะป่าใช้สอย ที่ชาวบ้านสามารถนำไม้จากป่ามาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ ตามข้อกำหนด และกติกาของป่าของวัฒนธรรม เช่น การจักรสาน การทำบ้านน้อยจากเศษไม้ล้มขอนนอนไพรจากป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง ในการใช้ประโยชน์ ผู้ที่จะเข้าไปตัดไม้ทุกชนิดในป่าวัฒนธรรม จะต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบทุกครั้งและต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการก่อนที่จะเข้าไปตัดไม้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการดูแลรักษาป่าวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.7 การทำจักสาน

ภาพที่ 4.8 การทำบ้านน้อย

แนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการฟื้นฟูบูรณะให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์รวมทั้งควบคุมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความสมดุลทั้งในด้านระบบนิเวศวิทยาและสภาพแวดล้อม

จากศึกษาแนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนของบ้านแม่กีดหลวง พบว่า เป็นป่าวัฒนธรรมต้นแบบ ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งชุมชนบ้านแม่กีดหลวงได้มีแนวทางในการปฏิบัติ โดยผู้วิจัย สามารถอธิบาย ดังนี้

1. การแต่งตั้งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม

การจัดการป่าวัฒนธรรม โดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญในการรักษาป่าวัฒนธรรม จุดประสงค์ของการจัดการป่าวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ระยะยาวต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน สำหรับการจัดการป่าวัฒนธรรมโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคม มักจะดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม เพื่อทำหน้าที่ ดูแลควบคุม การกำหนด กฎ ระเบียบ การใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม

นายพนม นามผาญ ได้เล่าถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม ซึ่งได้สอดคล้องกับคำบอกเล่าของและคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงว่า การเลือกตั้งประธานป่าวัฒนธรรม นั้น จะให้ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นโดยตำแหน่ง มีวาระ 2 ปี มีรองประธาน กรรมการตามลำดับ ซึ่งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม ที่แต่งตั้งขึ้นมาจะมีบทบาทและหน้าที่ในการกำหนด กฎ ระเบียบและข้อบังคับในการดูแลรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรมและคณะกรรมการจะไม่อนุญาตให้ผู้ใดสัมปทานหรือกระทำการสิ่งใดที่ผิดกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้หากมีเหตุสุดวิสัยที่จะต้องตัดสินใจนอกเหนือจาก กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับป่าจะต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมใหญ่ในวัดมาตานุสรณ์คณะกรรมการจะทรงไว้ ซึ่งเกียรติยศชื่อเสียงศักดิ์ศรีจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตรักษาไว้ซึ่ง ความยุติธรรม โปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติ จะรักษาป่าต้นน้ำลำธาร และจะอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนระบบนิเวศให้สมบูรณ์ดังตามเจตนารมณ์ของท่านพระครูบาทูโชย กาญจน เมื่อครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งกฎระเบียบ ข้อบังคับ ดังกล่าว มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2544 เป็นต้นไปโดยผ่านมติที่ประชุมทุกข้อทุกขั้นตอนเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ประกอบไปด้วย

1. ข้อบังคับ

1. ห้ามทำการบุกรุก หรือตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าวัฒนธรรม โดยไม่ได้รับอนุญาต
2. ห้ามตัด ไม้ยืนต้นทุกชนิดในเขตป่าหวงห้ามเด็ดขาด
3. ห้ามทำการบุกรุกป่าหรือรुकกล้าจากที่ทำกินเดิมเข้าในเขตพื้นที่ป่าไม้ใช้สอย
4. ห้ามเผาถ่านในเขตป่าหวงห้าม โดยไม่ได้รับอนุญาต
5. ห้ามนำบุคคลภายนอกเข้ามาตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าวัฒนธรรม

2. ระเบียบ การใช้ประโยชน์

1. ผู้ที่จะเข้าไปตัดไม้ทุกชนิดในป่าวัฒนธรรม จะต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบทุกครั้งและต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการก่อนที่จะเข้าไปตัดไม้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการดูแลรักษาป่าวัฒนธรรม และเพื่อป้องกันในการแอบอ้าง

2. ผู้ที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ ให้ปฏิบัติตามแบบฟอร์ม อย่างเคร่งครัด

3. ผู้มีสิทธิ์ในการขออนุญาตตัดไม้ จะต้องเป็นคนในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่กื๊ดหลวง และต้องตัดเพื่อใช้ประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น จะไม่อนุญาตตัดไปใช้ในเชิงธุรกิจ

4. ชนิดของไม้ ที่คณะกรรมการจะอนุญาตให้ตัด ได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้รวก ไม้บง โดยจะต้องเสียค่าธรรมเนียม เล่มละ 1 บาท เพื่อเข้ากองทุนดูแลรักษาป่า ส่วนไม้ยืนต้น เช่น ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้สัก จะไม่อนุญาตให้ตัดโดยเด็ดขาด

4.1 กรณีขวน ค่าธรรมเนียม

สำหรับงานสาธารณะต่างๆ จะต้องได้หนังสือรับรองจากผู้ใหญ่บ้านของตนเอง ที่อาศัยอยู่ และผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้าน อื่น ๆ อีก 2 หมู่บ้าน

สำหรับการส่งเสริมอาชีพกลุ่มแม่บ้าน จะต้องได้หนังสือรับรองจากประธานกลุ่มแม่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน 2 หมู่บ้าน

5. กรณีการขุดหน่อไม้ คณะกรรมการจะอนุญาตเพื่อสำหรับการบริโภคเท่านั้น ห้ามนำไปขาย

3. กำหนดบทลงโทษ

1. กรณีเข้าไปลักลอบตัดไม้ในเขตหวงห้าม ค่าปรับเป็น 3 เท่าของค่าปรับปกติ

2. กรณีตัดไม้เผาถ่าน จะต้องแจ้งและขออนุญาต ในเขตครอบครองจะไม่เสียค่าปรับ

3. กรณีเผาถ่าน ในป่าหวงห้ามโดยไม่ได้รับอนุญาต ให้ทำการปรับเป็นเงินพร้อมยึดของกลาง

4. กรณีบุกรุกป่าหรือรุกถ้ำจากที่ทำกินเดิมจากป่าไม้ใช้สอย ให้ทำการปรับเป็นเงินพร้อมยึดที่ดิน

5. กรณีลักลอบการตัดไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้รวก ไม้บง โดยไม่ได้ขออนุญาตหรือทำในเชิงธุรกิจ ให้ทำการปรับเป็นเงิน พร้อมยึดของกลาง

6. กรณีลักลอบตัดไม้ยืนต้น ให้วัดจุดศูนย์กลางโคนต้น ให้ทำการปรับเป็นเงินพร้อมยึดของกลาง

4. กำหนดอัตราค่าปรับ

1. กรณีบุกรุกป่า ถอดถอนหลักแนวเขต หรือรุกล้ำพื้นที่ป่าจากที่ทำกินเดิม กำหนดอัตราค่าปรับ ไร่ละ 10,000 บาท พร้อมดำเนินคดีตามกฎหมาย
2. กรณีลักลอบตัดไม้ยืนต้น ให้วัดจุดศูนย์กลาง โคนต้นไม้ไม่เกิน 6 นิ้ว กำหนดอัตราค่าปรับ 5,000 บาท/ซอก ถ้าเกิน 6 นิ้ว ปรับในอัตรา 1,000 บาท/ซอก
3. กรณีลักลอบตัดไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้รวก โดยไม่ได้ขออนุญาตหรือทำในเชิงธุรกิจ กำหนดอัตราค่าปรับ เล่มละ 10 บาท
4. กรณีลักลอบนำหน่อไม้ ไปขายเชิงธุรกิจ กำหนดอัตราค่าปรับ หน่อละ 10 บาท
5. กรณีเผาถ่าน ในป่าหวงห้าม โดยไม่ได้รับอนุญาต กำหนดอัตราค่าปรับ กระสอบละ 500 บาท
6. กรณีตัดไม้ทำฟืน โดยไม่ได้รับอนุญาต (กำหนดอัตราค่าปรับสำหรับรถประเภทต่างๆ) ดังนี้
 - 6.1 รถอีแต๋น กำหนดอัตราค่าปรับ คันละ 3,000 บาท
 - 6.2 รถไถนา กำหนดอัตราค่าปรับ คันละ 1,000 บาท
 - 6.3 รถยนต์ กำหนดอัตราค่าปรับ คันละ 2,000 บาท
7. สำหรับเงินค่าปรับ เற்றுญิกจะเป็นผู้รับผิดชอบและเปิดบัญชีกองทุนเพื่อรักษาป่าวัฒนธรรม โดยให้มีชื่อคณะกรรมการ จำนวน 3 คน เปิดบัญชีร่วมกับประธานป่าวัฒนธรรม

3. การกำหนดเขตพื้นที่

1. กำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรม

นายพนม นามผาญ ได้เล่าถึง การจัดทำแนวเขตป่าวัฒนธรรม ซึ่งได้สอดคล้องกับคำบอกเล่าของและคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม ว่า การกำหนดพื้นที่ป่าวัฒนธรรม จากมติที่ประชุมเห็นชอบร่วมกัน ซึ่งการจัดทำแนวเขตป่าวัฒนธรรม ได้มีการปักหลักเสาคอนกรีตถาวร และกำหนดพิกัด GPS เพื่อแสดงหลักเขตป่าวัฒนธรรม ไม่ทับซ้อนกับแนวเขตอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนกับประชาชน และป้องกันปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าวัฒนธรรม ในการจัดทำแนวเขตป่าวัฒนธรรม ได้เริ่มจากทิศเหนือ จากห้วยส้มป่อย ถึง ป่าห้วยขนุน ใช้เสาหลักคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน 50 ต้น โดยแบ่งกิจกรรมนี้ ให้ บ้านใหม่พัฒนา หมู่ 10 บ้านไทยสามัคคี หมู่ 9 และบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 และจากห้วยขนุน ถึงห้วยแม่ปะ โดยแบ่งกิจกรรมนี้ ให้บ้านแม่กีดใหม่ หมู่ 3 บ้านไทยสามัคคี หมู่ 9 และบ้านแม่กีดใหม่ดอนสว่าง หมู่ 15 เป็นผู้ดำเนินการ ใช้เสาหลักคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน 50 ต้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา ในการทำแนวเขตป่าวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.9 การจัดทำแนวเขตป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กี้ดหลวง

2. กำหนดเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์

การกำหนดเขตพื้นที่ป่าต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรป่าไม้ ให้คำนึงถึงความสมดุลทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับ ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กี้ดหลวงที่มีการกำหนดเขตพื้นที่ป่าเพื่อใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและ สอดคล้องกับกฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญยอมรับ และถือปฏิบัติร่วมกันกับคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมและชาวบ้าน โดยมีการกำหนดเขตพื้นที่ป่าไว้ อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ป่าใช้สอย จากคำบอกเล่าของนายพนม นามผาญ การจัดทำแนวเขตป่าใช้สอย เป็นป่าที่อนุโลมให้ตัดไม้เฉพาะที่ได้รับอนุญาต เช่น ไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้รวก ไม้ไถ่ ไม้บงและห้ามตัด ไม้ยืนต้นทุกชนิด เช่น ไม้เต็ง ไม้แดง ไม้รัง แต่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ตามระเบียบของ ชุมชน คือชาวบ้านสามารถเข้าไปหาของป่าได้ตามฤดูกาลเช่นเก็บหน่อไม้ เก็บเห็ด เก็บฟืน ผักหวาน สมุนไพร พืชอาหารป่าเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ห้ามกระทำเพื่อการค้า รวมทั้งห้ามล่าสัตว์ป่าโดยเด็ดขาดสำหรับการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยต้องได้รับอนุญาต

จากคณะกรรมการ โดยจะพิจารณาถึงเหตุผลความจำเป็นจึงจะอนุญาตให้ตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่า
ใช้สอยได้โดยจำนวนของการตัด และระยะเวลานั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

2. ป่าหวงห้าม เป็นพื้นที่ที่ห้ามมีการใช้ประโยชน์ ห้ามบุกรุกทำลายป่าโดยเด็ดขาด
ป่าหวงห้าม เป็นป่าบริเวณน้ำจ้ำ ขุนห้วยทุกแห่งที่มีอยู่ในป่าหรือบริเวณน้ำออกสู่ซึ่งคณะกรรมการ
จะสำรวจและทำเครื่องหมายประกาศให้ประชาชนได้ทราบโดยทั่วกันว่าพื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่
ป่าหวงห้าม ห้ามมิให้มีการตัดไม้ทำลายป่าหรือบุกรุกโดยเด็ดขาด เนื่องจากเป็นป่าต้นน้ำลำธาร

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก็ดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่ก็ดหลวง เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่ก็ดหลวงและเพื่อศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่ก็ดหลวง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปผลอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัย เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก็ดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แนวการสัมภาษณ์ แนวการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในครั้งนี้ จำนวน 5 คน โดยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก็ดหลวง

ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก็ดหลวง เกิดขึ้นได้จากแนวคิดของพระครูบาปัญญา โสภโณ หรือพระครูศิริรัตนกรณ เป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการอนุรักษ์ป่าโดยการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าให้เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชนบนพื้นฐานของระบบความเชื่อ จารีตประเพณี เช่น พิธีกรรมการสืบชะตาป่าที่อาศัยศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนในการกระตุ้นจิตสำนึกให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนเกิดความตระหนักและหวงแหนทรัพยากร และชาวบ้านแม่ก็ดหลวงได้สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านพระครูบาปัญญา โสภโณ ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันอย่างต่อเนื่อง จุดเด่นสำหรับพิธีสืบชะตาป่าวัฒนธรรมบ้านแม่ก็ดหลวง คือ การใช้ผ้า 3 สี ในการทำพิธีซึ่งเป็นเรื่องราวของความเชื่อ ในช่วงแรกที่เคยผูกด้วยผ้าเหลืองแล้วเกิดปรากฏเหตุการณ์ไม่ปกติ แก่นในหมู่บ้าน และชาวบ้านก็เชื่อว่าสิ่งศักดิ์ที่สิงสถิตย์อยู่กับต้นไม้คงไม่พอใจที่ใช้ผ้าเหลืองไปผูกต้นไม้ ต่อมาคนในชุมชนก็เลยหันมาใช้ผ้า 3 สีแทน มีการเสริมสร้างกลไกขับเคลื่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ

อาทิ เช่น การสืบชะตาป่า การทำแนวกันไฟ การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า การปลูกป่าทดแทน ในวันสำคัญต่างๆ การสร้างฝายชะลอน้ำในเขตป่าวัฒนธรรมส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน

ปัจจุบันป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง นั้น เป็นป่าวัฒนธรรมตัวอย่างที่สามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าได้อย่างอุดมสมบูรณ์ มีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 5,250 ไร่ ครอบคลุมเนื้อที่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่กีดหลวง บ้านแม่กีดใหม่บ้านไทยสามัคคี บ้านใหม่ริมเมย บ้านใหม่พัฒนา และบ้านแม่กีดใหม่ดอนสว่าง มีลำห้วยขุนและห้วยแม่ปะซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของชุมชนในการใช้อุปโภคและบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันป่าวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่กีดหลวงมีความอุดมสมบูรณ์ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากป่าวัฒนธรรม คือเป็นแหล่งอาหารสำหรับคนบริโภคในครัวเรือน แหล่งพืชสมุนไพร ทั้งนี้ได้มีการพัฒนาสมุนไพร เช่น การอบสมุนไพร การแปรรูปสมุนไพรเป็นเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และสมุนไพรเพื่อการบำบัด เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งศึกษาเรียนรู้ ทั้งนี้ ชุมชนได้มีการกำหนดกฎระเบียบป่าวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่เกิดจากข้อตกลงร่วมกันของชุมชน มีการกำหนดเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ ในลักษณะเป็นป่าใช้สอยและป่าอนุรักษ์ เพื่อป้องกัน ควบคุมการบุกรุกป่า ตามข้อตกลงและกฎระเบียบป่าวัฒนธรรมเพื่อการปฏิบัติร่วมกันทั้ง 6 หมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ได้ทำการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนในการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.)

สรุปผลการวิจัย ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงเกิดขึ้นได้จาก แนวคิดของพระครูบาแก้วไชย กาญโญ หรือพระครูศิริรัตนารักษ์ เป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการอนุรักษ์ป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนมีศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน คือ พิธีสืบชะตาป่า ซึ่งชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง มีการเสริมสร้างกลไกขับเคลื่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า เช่น การกำหนดกฎระเบียบและเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า และการปลูกป่าทดแทน เป็นต้น

2. วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง

การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง โดยมีท่านพระครูบาแก้วไชยเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการอนุรักษ์ป่า มีกลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน(ทสม.) ชาวบ้านแม่กีดหลวง หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานจากภาคเอกชน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมบวชป่า กิจกรรมป้องกันไฟป่า

กิจกรรมปลูกป่า กิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำ และการตรวจลาดตระเวนเพื่อป้องกัน การ บุกรุก และตัดไม้ ทำลายป่า ซึ่งชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การค้นหาสาเหตุของปัญหาป่าเสื่อมโทรม มีการร่วมกันวางแผนการจัดการและการดำเนินการต่างๆ ดังนี้

1. ริเริ่ม โดยมีพระสงฆ์ เป็นผู้ริเริ่มในการอนุรักษ์ป่า บนพื้นฐานของระบบความเชื่อ จารีต ประเพณี และพิธีกรรมที่อาศัยศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนด้วยการปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้เกิดความตระหนัก รักและหวงแหนทรัพยากรในชุมชนของตนเอง

2. ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการจัดการป่า แก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบของป่าวัฒนธรรม

3. ร่วมดำเนินงาน การมีส่วนร่วมดำเนินงาน เช่น เสนอแนะด้านการจัดการ ป่าวัฒนธรรม ร่วมวางแผนนโยบาย กำหนดแผนงาน โครงการเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้หรือร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่าวัฒนธรรม เช่น ปลูกป่า ทำแนวกันไฟ สร้างฝายชะลอน้ำ บวชป่า และตรวจลาดตระเวน เพื่อสอดส่องดูแลการลักลอบตัดไม้

4. ร่วมควบคุม การมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลป่า เป็นหน้าที่ของคนในชุมชนบ้านแม่ก๊กหลวงทุกคนที่คอยเป็นหูเป็นตาเพื่อควบคุมการบุกรุกพื้นที่ป่าวัฒนธรรมและหน้าที่ของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคชุมชน โดยการใช้กฎหมาย กฎสังคม และภูษาศาสนาเป็นมาตรการในการควบคุมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม จึงจะได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมาย

5. ร่วมติดตาม ประเมินผล การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกัน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรคและร่วมกันในการหาทางแก้ไข ปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายและร่วมบำรุงรักษาป่าวัฒนธรรมในรูปแบบคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม โดยมีการประชุมติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานการจัดการป่าวัฒนธรรมของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม

6. ร่วมรับผลประโยชน์ การร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้วย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการที่คนในชุมชนดูแลป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อคนในชุมชนที่ได้พึ่งพิงอาศัย ได้อาศัยปัจจัย 4 จากป่าวัฒนธรรม ในรูปแบบอาหารของคนในชุมชน ยารักษาโรคประเภทสมุนไพรและการใช้ประโยชน์จากป่านานัปการ

สรุปผลการวิจัย วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่ก๊กหลวง ได้แก่ การป้องกัน การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมกันติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

3. แนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง มีกระบวนการจัดการป่าวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จ คือ การให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันของคนกับป่า สอดคล้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรในป่าวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ผู้คนรุ่นหลัง มีการดำเนินการโดยรูปแบบของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรมและชาวบ้านร่วมกัน ในการปกป้อง เพื่อช่วยลดการคุกคามของพื้นที่ป่า ช่วยฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ภายใต้กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ร่วมกันได้แก่การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรมการกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรมการจัดตั้งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายหรือพันธมิตรกับองค์กรชุมชนนอกพื้นที่เพื่อการจัดระบบการบริหารป่าวัฒนธรรมร่วมกันส่งผลให้ระบบนิเวศภายในป่าวัฒนธรรมเกิดความอุดมสมบูรณ์เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะพืชอาหารและพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าวัฒนธรรม ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ลดรายจ่ายในครัวเรือนได้จากการเก็บหาพืชอาหารจากป่า เพื่อการบริโภคในครัวเรือน มีรายได้จากการใช้ประโยชน์จากป่าในการอุปโภคทางการเกษตร สามารถพึ่งตนเอง
2. ด้านสังคม เกิดการรวมตัวทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันและทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มและผลักดัน มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว สังคมเกิดความสงบสุข
3. ด้านสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินการส่งเสริมการจัดการป่าวัฒนธรรมโดยมีลักษณะของการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม และชาวบ้านในการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยลดการคุกคามของพื้นที่ป่า ช่วยฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นภายใต้กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ร่วมกันส่งผลให้ระบบนิเวศภายในป่าวัฒนธรรมเกิดความอุดมสมบูรณ์เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะพืชอาหารและพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าวัฒนธรรม

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ได้แก่ การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรม การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการป่าวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายกับองค์กรชุมชนนอกพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัย เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จากข้อค้นพบ ผู้วิจัย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง
2. วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง
3. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กีดหลวง

1. ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง

ป่าวัฒนธรรม ในที่นี้ คือ ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมายถึง ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ได้ดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่การบริหารจัดการด้านป่าไม้ การใช้ประโยชน์ร่วมกันภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อ จารีตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ด้วยจากข้อค้นพบดังกล่าว ได้สอดคล้องกับแนวคิดของส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ (2558, หน้า 4) ได้ให้ความหมายป่าชุมชน หมายถึง ป่าหรือที่ดินอื่นใด ซึ่งกรมป่าไม้ ได้อนุมัติให้เป็น โครงการป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ ภายใต้กฎหมาย หรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในการควบคุมดูแลรักษาหรือบำรุงป่าเพื่อให้ป่าเกิดความยั่งยืน ชุมชนได้รับประโยชน์ซึ่งป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงเป็นพื้นที่ป่าผืนสุดท้ายที่ยังสามารถอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าได้อย่างอุดมสมบูรณ์ โดยการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน บนพื้นฐานของระบบความเชื่อ จารีตประเพณี ที่อาศัยศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนในการกระตุ้นจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน จากข้อค้นพบดังกล่าว ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สหัทธยา ศิวิเศษ (2550 , หน้า 75-78) ได้วิจัย ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ กรณีกลุ่มรักป่าศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่า กลุ่มรักป่าศรีถ้อยเกิดขึ้นจากการต่อต้านการสัมปทานป่า และมีแนวคิดการอนุรักษ์ป่าโดยการประยุกต์ประเพณีทางศาสนา ให้เป็นกิจกรรม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบบนิเวศของชุมชนโดยมีกิจกรรมจะเป็นแรงกระตุ้นจิตสำนึกและเป็นการชี้แนะให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้

2. วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กื๊ดหลวง

การปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้าน รวมทั้งเยาวชน เข้ามามีส่วนร่วม รู้จักภาระหน้าที่ของตน ที่จะต้องช่วยกัน ป้องกัน ดูแล รักษา ฟื้นฟูป่าวัฒนธรรม อย่างเข้มแข็งผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างหลากหลาย อาทิ การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การสร้างฝาย การประชาสัมพันธ์ ให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของป่า จากข้อค้นพบดังกล่าว ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ถัดดา หงสุรพันธุ์ (2551, บทคัดย่อ) ได้วิจัยรูปแบบที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา ป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ป่ารูปแบบที่เหมาะสมของการ ฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสานโดยชุมชนมีส่วนร่วม ต้องมีการจัดกิจกรรมที่เป็นการฟื้นฟู สภาพป่าในวัดมีความจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรม บำรุงผืนป่า การปลูกป่าทดแทน การประชาสัมพันธ์กิจกรรมเกี่ยวกับป่าทุกรูปแบบ และการป้องกัน ไฟป่าซึ่งในการดำเนินงานในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กื๊ดหลวงได้รับความ ร่วมมือและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนในการเข้ามามี ส่วนร่วมในการป้องกัน การรักษา การฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากข้อค้นพบ ดังกล่าวได้สอดคล้องกับส่วนพัฒนายุทธศาสตร์สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักงาน ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2556, หน้า1) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 รัฐ ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนและองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์คุ้มครองบำรุงรักษาฟื้นฟูบริหารจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดย ต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จาก การดำเนินการดังกล่าวตามที่กฎหมายบัญญัติ

3. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กื๊ดหลวง

ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กื๊ดหลวง เน้นการจัดการ โดยชุมชนเป็นฐาน โดยให้ความสำคัญกับ ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงป่ามากที่สุดเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบป่าวัฒนธรรมบูรณา การทั้งด้านสังคมด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบมีแบบแผนจากข้อค้นพบ ดังกล่าว ได้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัตถุประสงค์เพื่อให้การใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการฟื้นฟูบูรณะให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์รวมทั้ง ควบคุมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตได้ ยิ่งขึ้นและเพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวงเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่เป็นต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ มีวิธีการบริหารจัดการในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน ได้แก่ การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าวัฒนธรรม การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากจากป่าวัฒนธรรม เช่น ป่าใช้สอยเป็นพื้นที่ที่ห้ามมีการบุกรุกเพิ่มโดยเด็ดขาดแต่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ตามระเบียบของชุมชนเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้นห้ามกระทำเพื่อการค้ารวมทั้งห้ามล่าสัตว์ ห้ามตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าหวงห้ามโดยเด็ดขาดเนื่องจากเป็นป่าต้นน้ำลำธาร จากข้อค้นพบดังกล่าวได้สอดคล้องกับงานวิจัยของชญาณิศ ฤกษ์แก้ว (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่า การจัดการป่าโดยชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่มีรูปแบบการจัดการป่าออกเป็น 2 ลักษณะ คือป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าชุมชนใช้สอย โดยมีลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน คือป่าชุมชนอนุรักษ์ หมายความว่า ป่าที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งป่าดังกล่าวห้ามมิให้มีการบุกรุกทำลายโดยเด็ดขาด ทุกคนจะต้องช่วยรักษา ดูแลป่าชุมชนใช้สอย คือ บริเวณตั้งแต่เขตติดต่อกับวัดเป็นแนวเขตเรื่อยไปจนถึงบริเวณวังมัจฉารวมถึงบริเวณพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดส่วนพื้นที่ทำการเกษตรที่มีมาก่อนใช้ระเบียบนั้นอนุญาตให้ทำการเกษตรต่อไปแต่ห้ามบุกรุกเพิ่มเติมเป็นอันขาด อนุญาตให้ หาหน่อไม้ เห็ด อาหารอื่นๆ ได้แต่ห้ามทำการเพื่อการจำหน่ายออกจากหมู่บ้านให้จำหน่ายเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้สนใจสามารถ นำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับสภาพสังคมชุมชนแต่ละพื้นที่ โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการพิจารณาและสามารถเลือกการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

1. ผู้นำชุมชน บทบาทของผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองต้องเป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมต้องเป็นผู้ผลักดันให้เกิดระบบการจัดการจริงในระดับพื้นที่ด้วยวิธีการระดมคน ระดมทุนทางสังคมและต้องมีการจัดการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะส่งผลต่อการดำเนินการจัดการป่าวัฒนธรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในการมีส่วนร่วมให้ชัดเจน ระบบกลไก การทำงานต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับความ

คิดเห็นซึ่งกันและกัน ที่สำคัญต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

3. การสนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การเชื่อมประสานความร่วมมือจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อเสนอแนะแนวทางเลือกใหม่ในการจัดการป่าวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และยังรวมไปถึงการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาในรูปแบบวัฒนธรรมจารีตประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง
2. ควรมีการศึกษาประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจของป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง เพื่อเป็นข้อมูลที่จะสื่อให้ชุมชนได้ทราบ และเกิดความตระหนักในคุณค่าของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้ สวนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า. (2541). **ป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- _____ .สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). **พระราชดำริกับงานด้านป่าไม้ 117 ปี**. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้
- _____ . (2557). **โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน**. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ].
- _____ .ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน. (2558). **คู่มือการปฏิบัติงานตามแนวทางการจัดทำโครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้**. กรุงเทพฯ : ชุมชนุสทหกรณั การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- _____ .สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. [ม.ป.ป.]. **โครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ บทสรุปสำหรับผู้บริหาร ปี พ.ศ. 2559 – 2560**. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ].
- กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2551). **การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดตาก**. กรุงเทพฯ: บริษัท แอดวานซ์ชั่น เซอร์วิส จำกัด
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2552). **การป่าไม้ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: (ม.ป.ท.)
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น , สวิชญา สุภอุดมฤกษ์ , และศิริรัตน์ นกระศ รังควัด . (2556). **การพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูนเชียงใหม่**. (รายงานการวิจัย). คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชญาณิศ เกตุแก้ว. (2556). **กระบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย**. การค้นคว้าแบบอิสระมหาบัณฑิต สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลัดดา หงสุรพันธุ์. (2551). **รูปแบบที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วม**. คุยฎินิพนธ์ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิมล เร่งศึก. (2552). **ป่าวัฒนธรรม: แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา**.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. (2556). **คู่มือจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามพระราชดำริ**. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2560). **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2559**. กรุงเทพฯ: บริษัทลายเส้น ศรีเอชเอ็น จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ. (2558) **สภาปฏิรูปแห่งชาติวาระปฏิรูปที่ 25 : ระบบการบริหารจัดการทรัพยากร : กลไกและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

สุพิมล ศรศักดิ์, พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน , และพระไสว โขติวัฒน์. (2555). **รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี**. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

สมศักดิ์ เขาวีรดิพงษ์. (2561 , 17 มีนาคม). **ละประวัตินหลวงพ่อครูบาบุญไชย กาญจน**. ค้นเมื่อ 4 เมษายน 2561, จาก <http://pawo.info/page01.html>

สหทยา ดิวิเศษ. (2550). **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นน้ำ การศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มอัครีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา**. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรทัย กักผล. (2552). **คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้. (2561 , 21 มีนาคม). **ข้อมูลการจัดตั้งโครงการป่าชุมชน**. ค้นเมื่อ 4 เมษายน 2561, จาก http://forestinfo.forest.go.th/fCom_area.aspx

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวการสัมภาษณ์

(สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าวัดนธรรม)

เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัดนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1

ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

สถานที่ปฏิบัติงาน.....

การศึกษาสูงสุด.....

อาชีพ.....

วันที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ประเด็นที่สัมภาษณ์

1.ประวัติความเป็นมาสภาพปัจจุบันของป่าวัดนธรรมบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นอย่างไร

.....

2.การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัดนธรรมโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นอย่างไร

.....

3.การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัดนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่กืดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นอย่างไร

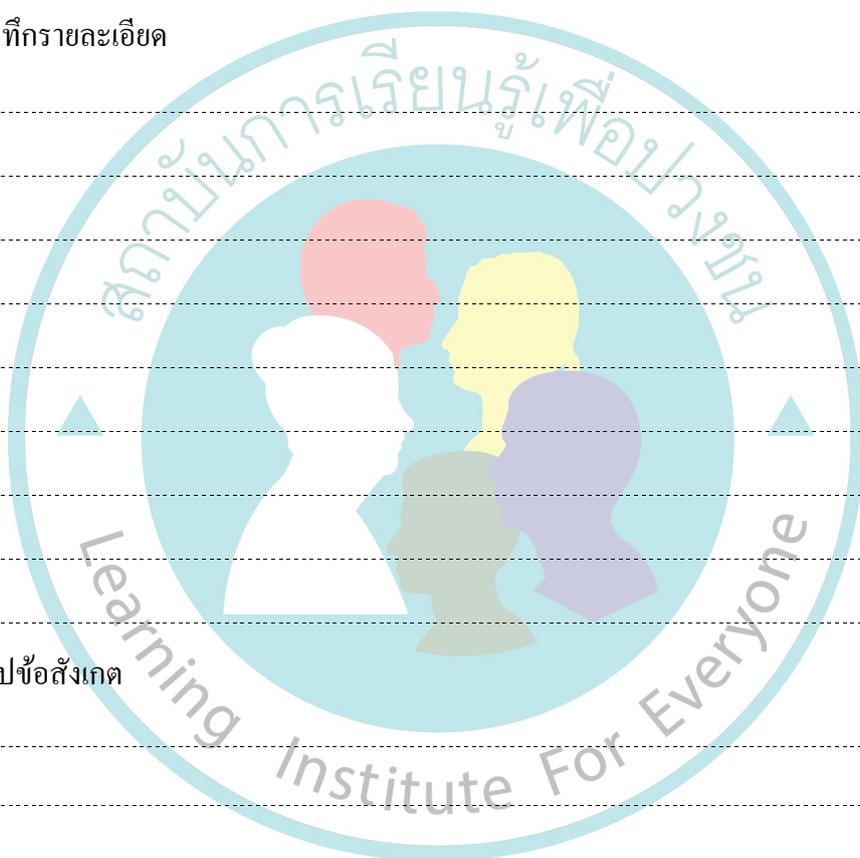
.....

.....

แนวการสังเกตแบบมีส่วนร่วม
เรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง หมู่ 1
ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

1. สิ่งที่สังเกตที่เกี่ยวข้องกับป่าวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมการบวชป่า กิจกรรมการสร้างฝาย
กิจกรรมการปลูกป่า โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กุดหลวง และสังเกต
สภาพทั่วของป่าวัฒนธรรม
2. บันทึกรายละเอียด

3. สรุปข้อสังเกต

ภาคผนวก ข.
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ภาพที่ 2 พิธีสืบชะตาป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กตหลวง

ภาพที่ 3 การสร้างฝายชะลอน้ำบริเวณป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กุดหลวง

ภาพที่ 4 การปลูกป่าทดแทนบริเวณป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กี้ดหลวง

ภาคผนวก ค
รายนามผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

1. หลวงพ่อครูบาเงิน เจ้าอาวาสวัดมาตานุสรณ์ หมู่ 1 บ้านแม่กีดหลวง
ตำบลแม่กาษา อำเภอมะสอย จังหวัดตาก
2. นายพนม นามพาน ประธานป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง /ผู้ใหญ่บ้านแม่กีดหลวง
หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะสอย จังหวัดตาก
3. นายปรริชาติ เขียวจะอ่อน ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา/
กรรมการที่ปรึกษาป่าวัฒนธรรมบ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1
ตำบลแม่กาษา อำเภอมะสอย จังหวัดตาก
4. นายถนอม สอนไว ประธานเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมจังหวัด(ทสม.) /กรรมการที่ปรึกษาป่าวัฒนธรรม
บ้านแม่กีดหลวง หมู่ 1 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะสอย จังหวัดตาก
5. นายไสว ตู่ยดา หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ตก. 8 (แม่ละเมา)
สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 (ตาก) กรมป่าไม้

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล รัตนา โฉมงาม
 วันเดือนปีเกิด 10 พฤษภาคม พ.ศ 2519
 ที่อยู่ 92 หมู่ 2 ตำบล แม่กุ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
 เบอร์โทรศัพท์ 0808433404
 อีเมล rattan_chomgam@hotmail.com

สถานที่ทำงาน สายตรวจปราบปรามสายที่ 1 สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 14
 (ตาก) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ประวัติการศึกษา พ.ศ.2558 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต(ศศ.บ.) เกียรตินิยม
 อันดับ 2
 สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
 สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

